

ƏHALİ

Əhali haqqında məlumatların əldə edilməsi üçün ilk mənbə əhalinin siyahıya-alınmalarıdır.

Əhalinin siyahıyaalınması zamanı sorğu olunan hər bir şəxs milliyyətini və ana dilini özü müəyyən etmişdir. Uşaqların milliyyəti və ana dili valideynlərin dediklərinə əsasən yazılmışdır.

Əhalinin sayının cari hesablanması əhalinin son siyahıyaalınmasının yekunları əsasında aparılır. Hər il bu ərazidə doğulanların və buraya gələnlərin sayı əhalinin sayına artırılır və ölənlərin və buradan köçənlərin sayı əhalinin sayından çıxılır. Növbəti siyahıyaalınmanın yekunlarına əsasən əvvəlki siyahıyaalınmalararası dövrdə əhalinin sayı dəqiqləşdirilir.

Əhali yaşayış yerlərinə görə şəhər və kənd əhalisinə bölünür. Bu halda qanunvericilikdə müəyyənləşdirilmiş qaydada şəhərlər kateqoriyasına aid edilən yaşayış məntəqələri şəhər yerləri hesab edilir. Qalan bütün yaşayış məntəqələri kənd yerləri sayılır.

Doğum, ölüm, nikah və boşanmalar haqqında məlumatlar VADQ (Vətəndaşlıq Aktlarının Dövlət Qeydiyyatı) orqanları tərəfindən tərtib edilən doğum, ölüm, nikahın bağlanması və pozulması haqqında müvafiq aktlarda olan məlumatların statistik cəhətdən hər il işlənilib hazırlanması əsasında əldə edilir. Doğulanların sayına yalnız diri doğulmuşlar daxil edilir.

Azərbaycanda ailə qurmaq üçün qanunla müəyyənləşdirilmiş minimum yaş kişilər üçün 18, qadınlar üçün 17 yaşdır.

Nikah tarixi VVADQ (Vətəndaşlıq Vəziyyəti Aktlarının Dövlət Qeydiyyatı) orqanlarında qeydiyyatdan keçmə tarixi hesab edilir. Nikahın pozulması qeydiyyatdan keçirildiyi andan pozulmuş hesab edilir.

Ölümün səbəbləri haqqında informasiya mənbəyi ölümə səbəb olmuş xəstəlik, bədbəxt hadisə, qətl, özünəqəsd və digər xarici təsirlərlə əlaqədar olaraq həkim (və ya feldşer) tərəfindən tərtib olunan ölüm haqqında şəhadətnamələrindəki qeydlərdən ibarətdir. Bu sənədlər ümumiləşdirilmək üçün ölüm haqqında akt qeydləri ilə birlikdə dövlət statistika orqanlarına göndərilir.

Əhalinin orta illik sayı müvafiq ilin əvvəlinə və axırına olan sayın riyazi yolla hesablanmış orta sayıdır.

Doğum və ölüm səviyyəsinin ümumi əmsalları – təqvim ilində, müvafiq olaraq, doğulanların (diri) və ölənlərin sayının əhalinin orta illik sayına nisbəti əhalinin hər 1000 nəfərinə hesablanır.

Təbii artım əmsalı – doğum və ölümün ümumi əmsallarının fərqidir. Həmçinin əhalinin hər 1000 nəfərinə hesablanır.

Nikah və boşanmaların ümumi əmsalları – təqvim ilində qeydə alınmış nikah və boşanmaların sayının əhalinin orta illik sayına nisbətidir. Ümumi əmsallar kimi onlar da əhalinin hər 1000 nəfərinə hesablanır.

Ölümün səbəbləri üzrə ölüm əmsalı – göstərilən səbəblərdən ölənlərin sayının əhalinin orta illik sayına nisbətidir. Ölümün ümumi

əmsallarından fərqli olaraq o, əhalinin 1000 nəfərinə deyil, 100 000 nəfərinə hesablanır.

Körpə ölümünün əmsalı – bir yaşadək ölənlərin sayının həmin ildə doğulanların ümumi sayına nisbətidir. Hər 1000 diri doğulana hesablanır.

Əhalinin miqrasiyası haqqında məlumatlar daxili işlər orqanlarından daxil olan əhalinin yaşayış yeri üzrə qeydiyyatdan keçirilməsi zamanı tərtib edilən gəlmə və getməyə dair statistik uçot sənədlərinin işlənməsi nəticəsində əldə edilir.

Qaçqınlar və məcburi köçkünlər haqqında informasiya Azərbaycanın rayon və şəhərlərinin icra hakimiyyəti orqanlarının məlumatları əsasında dərc olunur.

POPULATION

The Population Census is the basic source of information about the population. Among many other characteristics of the population collected during the Population Census, every interviewed person is asked to state his/her nationality and native language. The nationality and native language of children are recorded on the basis of their parents' statement.

Current estimations of the number of population are carried out in accordance with the results of the latest Population Census. Every year the number of persons born and arrived is added to the population statistics and the number of deceased and departed is deducted. On the basis of the results of the next Population Census the population statistics during the period between censuses are verified.

The population is divided into urban and rural population. Places of residence are considered as urban localities if they are defined as such by legislation. Other places of residence are considered as rural localities.

Birth, death, marriage and divorce data are obtained by annual statistical processing of information of the RACS (Registration of Acts of Civil Status). The number of births includes only live births.

The minimum age-limit for marriage is 18 years for men and 17 years for women. The date of marriage is the date of registration by the RACS offices. Marriages are considered as dissolved after the registration of their dissolution.

The source of information about causes of death is the certificates made up by doctors (or medical assistants) about diseases causing death, injuries, and suicides. These documents are sent for statistical processing to the state statistical bodies.

The average annual population is the average number calculated by mathematical methods according to the numbers of the beginning and the end of the year.

General coefficients of birth and death levels: the ratio of the numbers of deaths and live births to the average annual population in a calendar year, calculated per 1000 of the population.

Coefficient of natural increase: the difference of the general coefficients of birth and death, also calculated per 1000 of the population.

General coefficient of marriage and divorce: the ratio of the number of registered marriages and divorces to the average annual population, also calculated per 1000 of the population.

Death coefficient by causes of death: the ratio of persons who died from given causes to the average annual population, calculated per 100 000 of the population.

Infant mortality coefficient: the ratio of children who have died under one year of age to the number of births in a given year, per 1000 of the population.

Information on migration is compiled on the basis of documents on arrivals and departures, collected by the Internal Affairs Ministry.

Information on refugees and forced migrants is compiled on the basis of data collected by heads of executive authorities of regions and cities.

ƏMƏK EHTİYATLARI VƏ ƏHALİNİN MƏŞĞULLUĞU

Əmək ehtiyatları anlayışı altında əhalinin işləmək qabiliyyəti olan hissəsi başa düşülür. Onların tərkibinə təkcə iqtisadi cəhətdən fəal əhali deyil, həm də hazırda işləməyən və iş axtarmayan əmək qabiliyyətli şəxslərin digər kateqoriyaları, o cümlədən istehsalatdan ayrılmaqla təhsil alanlar daxil edilir.

Iqtisadi cəhətdən fəal əhali bütün işləyənlərin və işsizlərin məcmusunu əks etdirir.

Iqtisadiyyatda məşğullara maddə ilə işləyənlər (daimi, müvəqqəti, mövsümi, təsadüfi və ya birdəfəlik iş olmasından asılı olmayaraq), habelə maddəsiz işləyənlər aid edilir.

Maddə ilə işləyənlər istənilən mülkiyyət formasında olan müəssisənin (idarənin, təşkilatın) rəhbəri və ya ayrıca şəxslə fəaliyyətinin şərtləri barədə yazılı əmək müqaviləsi, kontrakt bağlamış və ya şifahi razılaşma əldə edilmiş, bunun əsasında pul və ya natura şəklində mükafat alan şəxsləri özündə birləşdirən çoxsaylı işçilər qrupudur.

Maddəsiz işləyənlər müstəqil olaraq özlərini işlə təmin edən şəxslərdir. Həmişə maddə ilə işçilərin əməyindən istifadə edən işverənlər; fərdi əsasda işləyənlər, əməyi ödənilməyən ailə işçiləri onlara aid edilir.

Zərərli əmək şəraitində çalışan işçilərin sayına heç olmasa bir istehsal amilinin kimyəvi maddələrin, sənaye tozunun yol verilən qatılıq həddindən, sanitariya-gigiyena normaları müəyyənləşdirilmiş elementin yol

verilən səviyyədən artıq olduğu (səs-küy, titrəmə, havanın tozla, qazla dolu olması və s.) İş yerlərində işləyən işçilər daxil edilir.

Zərərli və başqa əlverişsiz iş şəraitində işləməyə görə güzəşt və kompensasiyalar təyin edilmiş işçilərin sayına əlavə məzuniyyətlər, qısaldılmış İş günü, pulsuz müalicə-profilaktika yeməkləri, pulsuz süd və buna oxşar digər qida məhsulları, artırılmış tarif məvacibləri (maaşları), əmək şəraitinə və intensivliyinə görə əlavə ödəmə, güzəştli şərtlərlə dövlət pensiyası almaq hüququ verilən işçilər daxil edilir.

Bütövlükdə, iqtisadiyyat və sahələr üzrə **orta aylıq nominal əmək haqqı** hesablanmış əmək haqqı fondunun (vergilər çıxılmamaqla) orta kəmiyyətlərin hesablanması üçün qəbul edilmiş işçilərin sayına bölünməsi ilə müəyyən edilir. Əmək haqqı fondu qanunvericiliyə müvafiq olaraq işlənmiş və işlənməmiş vaxta (hər il verilən məzunuyyyət, bayram günləri və s.) görə işçilərə verilən pul məbləğləri də daxil edilməklə, maliyyələşdirmə mənbəyindən asılı olmayaraq pul və ya natura şəklində hesablanmış bütün qazanc növlərini, habelə müxtəlif mükafatları, əlavələri, artırmaları və s. əhatə edir. Sosial sığorta fondundan alınan müavinət əmək haqqı fonduna daxil edilmir. Orta əmək haqqı hesablanarkən muzdsuz işləyənlər (işverənlər; fərdi əsasda işləyən şəxslər; haqqı ödənilməyən ailə işçiləri) məşğulların sayında uçota alınmırlar.

LABOUR RESOURCES AND EMPLOYMENT

'Labour resources' are the part of the population with the capacity to work. Not only the economically active population, but also the currently unemployed population and other categories of persons not seeking a job are included in this category.

Economically active population is the total of all employed and unemployed persons. 'Employed in the economy' comprises employees (constant, temporary, seasonal, casual or one-time), and also own account workers.

'Employees' are all persons who have signed a labour contract in writing about their terms of their employment with the head of an enterprise of any type of ownership or who have reached an oral agreement with an employer, and who receive a compensation in money or in kind.

Own account workers are those who provide themselves with employment independently of others. This includes employers, self-employed persons, and contributing family workers.

Workers employed in harmful conditions are those who work in places where at least one production factor is dangerous: chemical substances, industrial dust over the legally allowed density, or another

factor which is at a level higher than legally allowed (such as noise, vibration, and high vapour concentrations).

The number of persons provided with privileges and compensation for work in harmful and other non-favourable conditions comprises those who are entitled to additional holidays, a shortened working day, free medical-prophylactic meals or free milk, increased tariff allowances (wages), additional payments for labour conditions and state pensions on privileged terms.

General average nominal wages and salaries are defined by dividing the wage and salary fund (excluding taxes) by the number of employees. Data on the production value of livestock products have been defined on the basis of reports of agricultural enterprises and a pilot survey of farmer households. Allowances from Social Security funds are not included in the wage and salary fund. In the calculation of average wages and salaries, own account workers are not included.

EV TƏSƏRRÜFATLARININ BÜDCƏSİ

Bu bölmə ev təsərrüfatları büdcələrinin seçmə tədqiqatının əsasında ev təsərrüfatlarının gəlirləri, xərcləri və istehlakı barədə əsas göstəriciləri əhatə edir.

Ev təsərrüfatları büdcələrinin seçmə tədqiqatı əhalinin həyat səviyyəsinin dövlət tərəfindən statistik müşahidə metodudur və "Azərbaycanda statistik işlərin reqlamenti"yə uyğun olaraq dövlət statistika orqanları tərəfindən aparılır.

Ev təsərrüfatları büdcələrinin seçmə tədqiqatı əhalinin müxtəlif qrup və təbəqələrinin həyat səviyyəsi haqqında iqtisadi-statistik məlumatlar almaq üçün keçirilir. Onun məlumatlarından İstehlak Qiymətləri İndeksinin hesablanması, Milli Hesablar Sisteminin aparılmasında, əhalinin həyat səviyyəsində baş verən dəyişikliklərin təhlil edilməsi və əhalinin sosial müdafiəsi üçün tədbirlər sisteminin hazırlanmasında geniş istifadə olunur.

Azərbaycanda ev təsərrüfatları büdcələri tədqiqatının böyük tarixi təcrübəsi var. İlk tədqiqatlar XIX əsrin sonunda və XX əsrin əvvəllərində Bakı neftçilərinin ailələrində aparılmışdır. Hazırda mövcud olan ev təsərrüfatlarının seçmə tədqiqatının metodoloji şəbəkəsi 50-ci illərin əvvəllərində yaradılmışdır. İlk vaxtlar 600-dək ev təsərrüfatlarında, 1969-cu ildən isə 1150 ev təsərrüfatında tədqiqat aparılmışdır. Repräsentativliyi (təmsilliliyi) və məlumatların düzgünlüyünü təmin etmək məqsədilə 1988-ci ildən tədqiq olunan ev təsərrüfatlarının sayı 1625-ə çatdırılmışdır. Ölkəmizdə aparılan iqtisadi islahatlarla bağlı yeni təsərrüfatçılıq formaları yaranmış və bununla bağlı əhalinin yeni sosial-iqtisadi qrupları əmələ gəlmişdir. Əhalinin bu qruplarını tədqiq etmək üçün 2000-ci ilin iyulundan

yeni tədqiqat forması tətbiq edilmiş və tədqiq olunan ev təsərrüfatlarının sayı bütün iqtisadi zonaları əhatə etməklə 2200-ə çatdırılmışdır. Tədqiqat ev təsərrüfatı üzvlərinin bilavasitə sorğusu və gündəlik gəlirlər və xərclər barədə yazıların aparılması qaydası ilə keçirilir.

Ev təsərrüfatlarının pul gəlirlərinə – əmək gəlirləri, pensiyalar, müavinətlər, təqaüdlər və digər sosial transfertlər, kənd təsərrüfatı məhsullarının satışından əldə olunan gəlirlər, mülkiyyətdən əldə olunan gəlirlər, qiymətli kağızların faizləri, dividendlər, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin gəlirləri, xarici valyutaların satışından əldə olunan gəlirlər və ailə üzvlərinin digər gəlirləri daxildir. Natura şəklində daxil olmuş ərzaq məhsullarının, yardım və güzəştlərin pulla ifadəsi də pul gəlirlərinə aid edilir.

Ev təsərrüfatlarının istehlak xərcləri – ərzağa, qeyri-ərzaq məhsullarına, alkoqollu içkilərin alınmasına, xidmətlərin ödənilməsinə çəkilən xərcləri əhatə edir. Ev təsərrüfatlarının vergi, rüsum, ödəmə, borc, aliment, qohumlara yardım, cərimə, kreditlərin ödənilməsi və s. istehlaka aid olmayan xərclər istehlak xərclərinə aid edilmir.

Ev təsərrüfatlarının pul xərcləri – ev təsərrüfatı üzvlərinin tədqiqatda iştirak etdiyi dövr ərzində çəkdiyi cəmi faktiki xərcləri özündə əks etdirir. Investisiyalar, xarici valyuta və qiymətli kağızların alınmasına çəkilən xərclər və banklara qoyulan vəsaitlər pul xərclərinin tərkibinə daxil edilmir.

Əhalinin adambaşına orta pul gəlirlərinin ölçüsünə görə bölgüsü - verilmiş müəyyən intervallar üzrə adambaşına pul gəlirlərinin ölçüsünə görə əhalinin sayını (xüsusi çəkisini) və əhalinin maddi vəziyyətinin ölçüsünə görə təbəqələşməsinə səciyyəvləndirir.

Ev təsərrüfatlarında ərzağın dəyəri – ev təsərrüfatlarında istehlak üçün alınmış ərzaq məhsullarının alınmasına və evdən kənar qidalanmaya çəkilən pul xərclərindən, eləcə də natura şəklində daxil olmuş ərzaq məhsullarının dəyərindən ibarətdir.

Ev təsərrüfatlarının son istehlak xərcləri - istehlak xərclərindən, natura şəklində daxil olmuş ərzaq məhsullarının, yardım və güzəştlərin dəyərindən ibarətdir. Satın alınmış ərzaq məhsullarından ev təsərrüfatı daxilində istifadə edilmək üçün nəzərdə tutulmayanların dəyəri son istehlak xərclərinə daxil edilmir.

Ev təsərrüfatlarının sərəncamda qalan gəlirləri – ev təsərrüfatında xərcləri təmin etmək və əmanətlər yaratmaq üçün pul vəsaitlərinin, eləcə də natura şəklində daxil olmuş ərzaq məhsullarının, yardım və güzəştlərin dəyərinin cəmindən ibarətdir. Ssuda və kreditlərin, əvvəl yığılmış pul kütləsinin və ev təsərrüfatlarının ümumi gəlirinin cəmi kimi hesablanır (tədqiqat müddətində ev təsərrüfatının təmin olunmuş xərcləri ölçüsündə).

Əhalinin pul gəlirlərinin alıcılıq qabiliyyəti - əhalinin adambaşına orta aylıq pul gəlirinin malla ekvivalenti, yəni alınması mümkün olan hər bir məhsulun ayrılıqda kiloqramla miqdarı.

Kvintil (20%) qrupları üzrə göstəricilər alınarkən ev təsərrüfatlarının adambaşına sərəncamda qalan gəlirləri artan qaydada düzülərək ev təsərrüfatlarının sayına görə 5 bərabər 20%-lik qrup yaradılır. Bu zaman birinci kvintilə ən az gəlirləri olanlar, beşinci kvintilə isə ən çox gəlirləri olan ev təsərrüfatları düşür. **Desil (10%) qrupları** eyni qayda ilə məlumatlar düzülərək 10 bərabər hissəyə bölünür. Təhlil və müqayisə üçün eyni göstəricilər istehlak xərclərinə görə də alınır.

Təqdim olunan yekunlarda əhatə olunmuş göstəricilərin əksəriyyəti beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılaraq Azərbaycanda ilk dəfə tətbiq olunmuşdur. Eyni zamanda göstəricilər ilk dəfə olaraq yüksək analitik keyfiyyətə malik olan SPSS proqram paketindən istifadə əsasında işlənərək yekun cədvəlləri alınmışdır. Tədqiqatda bütün seçmə müşahidələrə xas olan bəzi göstəricilərin baş məcmudan orta məntiqi kənarlaşması mövcuddur. Eyni zamanda bəzi göstəricilərin statistik cəhətdən çatışmazlığı halları mövcuddur.

BUDGET OF HOUSEHOLDS

This section comprises indicators on income, expenditure and consumption of households on the basis of the results of a sample survey of households

A sample survey of households' income and expenditure is a method of statistical observation of the living standards of the population and is carried out by bodies of state statistics in accordance with the "Rules of statistical work in Azerbaijan". The survey is carried out to obtain economic and social information on the living-standards of different strata and groups of the population. This information is widely used for the calculation of Consumer Price Indices, for the National Accounts, and for analyzing changes in the living standards of the population and the preparation of Social protection policies.

There is a big historical experience conducting households' budget surveys in Azerbaijan. The first one was carried out at the end of the XIXth century and the beginning of the XXth century among families of Baku oil workers. The methodological network of the current sample survey of households was set up in the beginning of the 1950ies. The survey was initially carried out among 600 households and since 1969 in 1150 households. To achieve better representativity the number of households was enlarged to 1625 in 1988. As a result of economic reforms being carried out in the country new socio-economic groups have emerged. In order to survey these groups of the population a new survey form was introduced in July 2000 and the number of households covered by the survey reached 2200.

The survey is carried out by questioning the members of households and by asking them to keep record of their daily income and expenditure.

Money income of households includes labour income of all categories, pensions, allowances, benefits, and other social transfers, income from sale of agricultural products, income received from ownership, bonds, dividends, income of persons engaged in commercial activity, income from sale of foreign currency and other income of family members.

Consumption expenditures of households are expenditures for food, alcoholic drinks and rendered services. Consumption expenditures do not include household taxes, payments related to debts, financial assistance to relatives, fines, consumption on credit and others.

Cash disbursement of households reflects all actual expenses of household members during the survey. Investments, expenses for purchasing foreign currencies and securities, and money deposits are not included.

Food product value in households includes purchasing of food for consumption in the household and expenses for food outside the house, and value of food received in kind.

Final consumption expenditures of households include consumption expenditures, food received in kind, supports and value terms of preference. The value of food that is not meant for use within the household, is not included in final consumption expenditures.

Disposable income of households: includes the total value of financial means, i.e. the total income of households, including loans and credits.

Purchasing power of money income of the population refers to the amount of goods and services that can be purchased with this income.

Indicators of household income are broken down by 20% groups (quintiles). 5 groups of equal size were created, each representing 20% of households. The households with the lowest incomes represent the first quintile and the household with the highest incomes the fifth quintile. Similarly, 10% groups (deciles) have been created.

ƏHALİNİN MƏNZİL ŞƏRAİTİ

Yaşayış evlərinin ümumi sahəsi – mənzillərin yaşayış və yardımçı sahələri, eləcə də lodciyaların, balkonların, aynabəndlərin, terras və anbar sahələrinin cəmidir. Yardımçı sahələrə mətbəxtlər, mənzildaxili dəhlizlər, vanna və duş otaqları, ayaqyolu, anbar və ya təsərrüfat şkafları daxildir.

Mənzillər – digər qonşu otaqlardan qapı yeri olmayan, divarlarla yaxud arakəsmələrlə ayrılmış daimi yaşayış üçün nəzərdə tutulmuş və avadanlıqlarla təchiz olunmuş binadır. Mənzilin mətbəxt, vanna (duş) otaqları üçün nəzərdə tutulmuş ayrı-ayrı otaqlar, habelə ümumi dəhlizə

çıxışı və ya bilavasitə küçəyə çıxışı olmalıdır. Mənzil bir və bir neçə otaqdan ibarət ola bilər.

Dəyər ifadəsində hesabatların keçən ilin müvafiq dövrü üzrə məlumatları müqayisəli qiymətlərlə göstərilir.

Mənzil fondu – bu fonda icra hakimiyyətinin, idarə və təşkilatların, ictimai təşkilatların, mənzil və mənzil-tikinti kooperativlərinin və vətəndaşların şəxsi mülkiyyətində olan mənzillər daxil edilir. Buraya həcmnin qeyri-yaşayış binalarındakı (uşaq evlərində, uşaq bağçalarında, səhiyyə və təhsil obyektlərində) yaşayış üçün nəzərdə tutulmuş mənzillər də daxil edilir.

Mənzil fondunun abadlığı – abadlıq növlərinin bütün kompleksi ilə, yeni su kəməri ilə, qazla, kanalizasiya ilə, mərkəzləşdirilmiş istiliklə, hamamxana (duş) ilə, isti su təminatı ilə təchiz olunmuş, yaşayış sahəsinin kəmiyyəti ilə ölçülən mənzil fondunun keyfiyyətidir.

Mənzillərin özəlləşdirilməsi – könüllülük əsasında vətəndaşlara pulsuz verilmiş yaşadıqları mənzillər; növbədə olanlara və digər şəxslərə auksionlarla satılmış yeni tikilmiş məskunlaşmamış mənzillər, əsaslı tikintiyə və ya bərpaya ehtiyacı olan əhaliyə satılmış binalardakı mənzillər.

Mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması – mənzil almış və mənzil şəraitini yaxşılaşdırmış növbədə olan və ya olmayan ailələrin sayı, həm cəmi, həm də ayrı-ayrı güzəştli kateqoriyalar üzrə aparılır.

Ailələr yeni tikilmiş, əsaslı tikintisi, bərpası bitmiş, vətəndaşların və ya ailə üzvlərinin köçməsi hesabına (communal mənzillərdə) boşalmış evlərdən mənzil alırlar.

LIVING CONDITIONS

***Living space of dwellings** is the total living and support space of dwellings, including lounges, balconies, verandas, terraces, kitchen, intra-dwelling corridors, bath and shower rooms, toilet, sheds and other storage space.*

***Dwellings** are buildings supplied with facilities designed for permanent living, separated by walls or partitions. Dwellings should have a separate room for kitchen use, a bath (shower) and an exit to a common corridor or directly to the street. Dwellings consist of several rooms.*

Value information on the corresponding period of previous years is given in constant (comparable) prices.

***Dwelling fund:** includes dwellings owned by executive authorities, departments and organizations, and dwellings owned by private citizens. It also includes dwellings in non-residential buildings (children homes, kindergartens, and health and education facilities).*

Dwelling improvements: the quality of dwellings is measured as the coefficient of living space provided with home improvements, i.e. piped water, gas, sewage, central heating, baths (showers), and hot water.

Privatization of dwellings: dwellings given to citizens free of charge, newly constructed unoccupied dwellings given to persons for temporary use and dwellings in buildings in need of repair.

TƏHSİL VƏ MƏDƏNİYYƏT

Məktəbəqədər tədris müəssisələrində müxtəlif yönümlü məktəbəqədər tədrisin ümumtəhsil proqramlarından istifadə edilir, iki aylıq körpələrdən tutmuş 6 yaşadək olan uşaqlara qulluq və nəzarət edilməsi, onların sağlamlığı, tərbiyyəsi və təhsili təmin edilir.

Uşaqların məktəbəqədər müəssisələr ilə əhatə olunması anlayışı məktəbəqədər müəssisələrə gedən uşaqların sayının. demoqrafiya statistikasının məlumatlarına görə, məktəbdə təhsil alan 6 yaşlı uşaqların sayına təshih edilmiş 1-5 yaşında olan uşaqların sayına nisbəti ilə müəyyənləşdirilir.

Ümumtəhsil məktəblərinə ibtidai, əsas və orta (tam) məktəblər, eləcə də sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar üçün məktəblər aid edilir.

Qeyri-dövlət ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrinin sayında dövlət lisenziyasına malik olan ali məktəblər və texnikumlar uçota alınır.

Klub müəssisələrinin sayına klublar, saraylar və mədəniyyət evləri, yaradıcı işçi evləri, müəllim, həkim, aqranom, alimlər, turist, gənclər, musiqi mədəniyyəti, texniki yaradıcılıq evləri və əhalinin müəyyən peşə, milli, cins-yaş və digər social-demoqrafik kateqoriyalarının mədəni marağına yönəldilmiş başqa asudə vaxt müəssisələri aid edilir.

EDUCATION AND CULTURE

Pre-school education institutions use general education programs, and provide other care for children from 2 months to 7 year old.

Attendance of children to pre-school establishments is defined as the ratio of the number of children attending pre-school institutions to the number of children from 1- 6 years old, corrected for the number of 6 year old children attending other schools.

General education schools are primary, main and secondary schools, and schools for children with physical and mental defects.

The number of non-state higher and secondary education establishments includes technical schools and high schools with a state license.

The number of club institutions comprises clubs, palaces and culture houses, creative workers' homes, youth music clubs and other institutions for leisure purposes of people of different professions, nationality, sex, age and other socio-demographic categories.

SAĞLAMLIĞIN MÜHAFİZƏSİ

Həkimlərin ümumi sayına müalicə, sanitariya təşkilatlarında, sosial təminat müəssisələrində, elmi tədqiqat institutlarında, kadr hazırlanması ilə məşğul olan müəssisələrdə, səhiyyə orqanları aparatında və s. işləyən ali tibb təhsilli bütün peşə həkimləri daxil edilir.

Orta tibb işçilərinin ümumi sayına müalicə, sanitariya təşkilatlarında, sosial təminat müəssisələrində, məktəbəqədər müəssisələrdə, məktəblərdə, uşaq evlərində və s. işləyən orta tibb təhsilli bütün şəxslər aid edilir.

Xəstəxana müəssisələrində inventar ilə təchiz edilmiş və xəstələr tərəfindən tutulub-tutulmamasından asılı olmayaraq xəstələri qəbul etməyə hazır olan **çarpayılar** uçota alınır.

Əhaliyə ambulatoriya-poliklinika yardımı göstərən tibb müəssisələrinin sayına ambulatoriya qəbulu ilə məşğul olan bütün tibb müəssisələri (poliklinikalar, ambulatoriyalar, dispanserlər, xəstəxanaların poliklinika şöbələri, həkim səhiyyə məntəqələri və s.) aid edilir.

Əmək şəraiti nəzərə alınmaqla istehsal müəssisələrinin işçilərinin ayrı-ayrı kateqoriyaları, kommunal, uşaq, müalicə-profilaktika müəssisələrinin və başqa müəssisələrin işçiləri, eləcə də uşaq və yeniyetmələr mütəmadi olaraq **profilaktika müayinələrindən** keçirilir.

HEALTH PROTECTION

The total numbers of doctors includes doctors with higher education in medicine, employed in sanitary/medical organizations, social security organizations, health institutions for training of medical specialists, etc.

The average number of medical employees includes all persons with secondary education in medicine working in sanitary/medical organizations, social security organizations, pre-school institutions, schools, and childrens' homes, etc.

The number of beds is the total of beds available for patients, regardless of actual occupation.

The number of institutions for ambulatory-polyclinical assistance to the population includes all polyclinics, ambulatories, dispensaries, polyclinic divisions of hospitals, doctor health points, etc.

TURİZM

Turizm. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının, əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin müvəqqəti olacağı ölkədə (yerdə) ödənişli fəaliyyətlə məşğul olmamaq şərti ilə istirahət, sağlamlaşdırma, tanış olma, idrakı (tarix və mədəniyyət sərvətlərindən bəhrələnmə və s.), iş-peşə (vəzifə borclarının icra edilməsi istisna olmaqla), idman və dini məqsədlərlə daimi yaşayış yerlərindən müvəqqəti getmələri (səyahətləri) turizm adlanır.

Turist. İstirahət, sağlamlaşdırma, tanış olma, idrakı (tarix və mədəniyyət sərvətlərindən bəhrələnmə və sair), iş-peşə (vəzifə borclarının icra edilməsi istisna olmaqla), idman və dini məqsədlərlə getdiyi ölkədə ödənişli fəaliyyətlə məşğul olmamaq şərti ilə, 24 saatdan 12 ayadək müddətdə müvəqqəti olan şəxsdir.

Tur. Konkret müddətdə konkret marşrut üzrə fərdi və ya qrup halında səfərdən ibarət olan, turizm məhsulunun vauçer şəklində satılan formasıdır.

Turizm yollayışı blankı. Ciddi hesabatlı blank olub, proqramla nəzərdə tutulmuş xidmətlərin ödənildiyini təsdiq edən sənəddir.

Turizm məhsulu. Turistlərə göstərilən xidmətlər kompleksi (turistlərin yerləşdirilməsi, daşınması, yeməyi üzrə xidmətlər kompleksi, ekskursiya, həmçinin bələdçi (bələdçi-tərcüməçi) xidmətləri və səfərin məqsədlərindən asılı olmayaraq göstərilən digər xidmətlər).

Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələr. Nömrələrinin sayı müəyyən minimum sayından çox olan, vahid rəhbərliyə malik, nömrələrində gündəlik yataqların səliqəyə salınması və sanitar qovşağının yığışdırılması daxil edilməklə, turistlərə müəyyən xidmətlər göstərilən, xidmətlərin və mövcud olan avadanlıqların səviyyəsinə əsasən qrup və kateqoriyalara qruplaşdırılan müəssisələr aiddir.

Mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin kateqoriya nişanı. Müəssisələrin müəyyən kateqoriyaya aid edilməsi attestasiya məlumatına uyğun olaraq istehlakçıya və digər maraqlı tərəflərə

çatdırmaq üçün səkkizguşəli sərbəst ölçüdə sayı birdən beşə qədər olan ulduzlar dəsti ilə ifadə olunur.

Nömrə fondu. Yerləşdirmə obyektlərində nömrələrin ümumi sayı nəzərdə tutulur. Yerləşdirmə obyektlərində turistlərin müvəqqəti qalması üçün lazımı mebeli, avadanlığı və inventarı olan bir və ya bir neçə otağı olan nömrə adlanır.

Gecələmələr. Nömrə və yerlərin bronlaşdırılmasını daxil etməklə, il ərzində istifadə olunmuş daimi və müvəqqəti yerlərin sayını əks etdirir və mehmanxanada gecələyənlərin qeydiyyat kitabı əsasında təyin edilir. Bu göstərici "il ərzində təqdim edilən çarpayı - sutka" göstəricisi ilə eyni olub hesabat ili ərzində təqdim edilən çarpayıların sayını əks etdirir. Mehmanxanaların yüklənməsinin orta əmsalı (K) hesabat dövründə gecələmələrin orta birgünlük sayının birdəfəlik tutuma nisbəti kimi hesablanır.

$$K = \frac{\text{Gecələmələrin sayı}}{\text{Birdəfəlik tutum} \times \text{Hesabat dövründə günlərin sayı}} \times 100$$

TOURISM

Tourism is a temporary leaving (traveling) of the permanent residence by citizens of Azerbaijan as well as foreigners and persons without any citizenship for the purpose of job-duty (excluding implementation of the jobs), rest, familiarization with historical and cultural wealth, recovery, sport, and religious without carrying out any paid activity in the country of temporary living.

Tourist is a person who temporary leaves (traveling) permanent residence from 24 hours to 12 months for the purpose of job-duty (excluding implementation of the job), rest, familiarization with historical and cultural wealth, recovery, sport, and religious without carrying out any paid activity in the country of temporary living.

Tour is a form of trip in individual or group form based on concrete route as or definite time.

Tourist blank is a document that confirms payment of services considered in the program.

Tourist services are complex of services such as accommodation, transportation and feeding of the tourists, as well as excursion, provision with guide-interpreter and other services provided irrespective of purpose of journey.

Hotels and enterprises of hotel type include enterprises that provide tourists with certain services and classified by categories based on

level of services and available equipments including having more number of rooms, unit management and etc.

Categories of hotels and enterprises of hotel type. Referring of the enterprises to defined categories is expressed with number of stars from one to five.

Room fund is total number of rooms at the hotel, which are equipped with necessary furniture, inventory and etc.

Overnight stop includes number of permanent and temporary places (including booking of the room) used during year and is defined based on registration book at the hotel. This indicator reflects number of beds used during the reporting year (beds used during year-day). Average rate is calculated as ratio of average per day

number of overnight stops to onetime capacity.
Number of overnight stops

$K = \frac{\text{Number of overnight stops}}{\text{Onetime capacity} \times \text{number of days during the reporting period}}$

Onetime capacity x number of days during the reporting period

CINAYƏTKARLIQ

Cinayətkarlıq – müəyyən olunmuş vaxt müddətində konkret ərazidə baş vermiş cinayətləri əks etdirən, kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri ilə xarakterizə olunan sosial-hüquqi hadisədir.

Qeydə alınmış cinayətlər – cinayət qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş, aşkar edilmiş və rəsmi qeydiyyatata alınmış ictimai təhlükəli əməldir.

İqtisadi cinayət – istehsal, məhsulların və xidmətlərin bölüşdürülməsi və istehlakı sahəsində baş vermiş, o cümlədən xidməti statusdan qanunsuz istifadə etməklə bağlı olan ictimai təhlükəki əməldir. (mənimləmə, israfçılıq, xidməti vəzifədən sui-istifadə etməklə törədilmiş oğurluq; istehlakçıların aldadılması, ticarət qaydalarının pozulması; dövlət qiymət qaydalarının pozulması; vergilərdən yayınma,

Cinayət törətmiş şəxslər – barələrində cinayət işi açılmış və daxili işlər orqanları tərəfindən rəsmi qeydiyyatata alınmış şəxslərdir.

Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətkarlığı – 14-17 yaşlı cinayət törətmiş şəxslərin məcmusudur.

CRIMES

Registered **crimes** are the public and dangerous actions that are defined by criminal legislation, and are revealed and officially registered.

Economic crime is a crime in the field of production, distribution and consumption of products and services, including socially dangerous acts

related with the illegal use of official status (such as misappropriation, larceny concerned with the illegal use of official status, fraud against consumers, violation of rules, and tax evasion).

Persons who have committed crimes are persons who have been officially registered as such by the Authorities of Internal Affairs.

Crime of non-adults is the aggregate of crimes committed by persons at age of 14-17 years old.

TİCARƏT

Pərakəndə əmtəə dövriyyəsi - əmtəələrin tədavül sferasından şəxsi istehlak sferasına hərəkətinin son mərhələsini, əmtəələrin əhaliyə satışını əks etdirir.

İaşə əmtəə dövriyyəsi- iaşə şəbəkələri vasitəsi ilə kulinariya məhsullarının, xörəklərin, yarımfabrikatların, həmçinin aşbazlıq emalından keçməmiş digər əmtəələrin əhaliyə satışını xarakterizə edir.

Topdansatış əmtəə dövriyyəsi- əmtəələrin böyük həcmə, sonradan əhaliyə satılmaq məqsədi ilə bir müəssisədən digərinə satışını əks etdirir.

Əhalinin sifarişi ilə onun şəxsi tələbatını ödəmək üçün göstərilən və haqqı ödənilən xidmətlər **pullu xidmətlərə** aid edilir.

Pərakəndə və iaşə əmtəə dövriyyəsi, topdansatış əmtəə dövriyyəsi, əhaliyə göstərilən pullu xidmətlər hüquqi şəxslərin və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıqla məşğul olan fiziki şəxslərin fəaliyyəti sayəsində formalaşır.

Hüquqi şəxslər üzrə bu göstəricilər əsas fəaliyyət növü ticarət olan təşkilatların, eləcə də iqtisadiyyatın digər sahələrinin əhaliyə istehlak malları satan və xidmət göstərən müəssisələrinin hesabatları əsasında hesablanır. İri və orta təşkilatlardan başdanbaşa üsulla aylıq statistik uçot, kiçik müəssisələrdən baş məcmuya şamil edilməklə aparılan rüblük seçmə müayinələr əsasında pərakəndə və iaşə, topdansatış əmtəə dövriyyəsinin, əhaliyə göstərilən pullu xidmətlərin həcmi və digər göstəricilər hesablanır.

Fiziki şəxslər tərəfindən satılan əmtəələrin və göstərilən xidmətlərin həcmi beynəlxalq metodologiyaya uyğun aparılan seçmə müşahidələr əsasında hesablanır.

Hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıqla məşğul olan fiziki şəxslər tərəfindən satılan əmtəələrin və göstərilən xidmətlərin həcmi bütdcə statistikasının və vergi orqanlarının məlumatları əsasında, həmçinin bir sıra iqtisadi parametrlərin (istehlak malları üzrə əmtəə ehtiyatları, istehsal, idxal və ixrac və s.), həmçinin törəmə parametrlərin (tədavül xərcləri, xalis gəlir, əmtəə dövriyyəsi arasında nisbilik əmsalları və s.) təhlili əsasında dəqiqləşdirilir.

Əmtəə dövriyyəsinin, əhaliyə göstərilən pullu xidmətlərin fiziki həcm indeksləri bu göstəricilərin real həcmnin dəyişmə dinamikasını xarakterizə edib hesabat dövründəki əmtəə dövriyyəsinin və pullu xidmətlərin baza ilinin qiymətləri ilə həcmnin baza ilindəki faktiki əmtəə dövriyyəsinin və pullu xidmətlərin həcminə faizlə nisbəti kimi hesablanır.

Ticarət şəbəkəsinin mal ehtiyatları ilə təminatını xarakterizə edən qalığın nisbi səviyyəsi- pərakəndə əmtəə dövriyyəsinin qalıq hesabına təmin oluna biləcək ticarət günlərinin sayını əks etdirib, birgünlük orta əmtəə qalığının birgünlük əmtəə dövriyyəsinə nisbəti kimi hesablanır.

TRADE

Retail trade turnover reflects the last stage of commodity circulation, the sale of commodities to the population.

Public trade turnover includes the sale of cooked food by public bodies, primarily meals and semi-finished food products, but also other products to the population.

Wholesale trade turnover concerns the sale of commodities in great volume from one enterprise to another.

Paid services are services purchased by the population for their own needs.

All indicators on turnover are calculated on the basis of reports of organizations and enterprises that sell consumer goods and services. On the basis of monthly statistical records and quarterly sample surveys the volume of retail trade and services turnover is calculated.

The volume of goods and services sold by physical persons is calculated on the base of sample observations according to international methodology.

The volume of goods and services sold by legal persons and by physical persons is also estimated on the basis of budget statistics and information from the tax authorities and on the basis of some economic parameters (commodity recourses by consumption, production, export and import etc.), as well as analysis of reproduction parameters (turnover expenditures, net profit, etc.).

Physical volume indices of trade turnover, and paid services for the population, characterize the real volume change of these indicators. These volume indicators are calculated on the basis of prices of a base-year.

ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİ

Qoruqlar təbii kompleksin saxlanması və onun istər qoruğun sərhədləri daxilində, istərsə də ondan kənarında ekoloji vəziyyətlə müqayisə edilərək öyrənilməsi üçün coğrafi zonaların təsərrüfat istifadəsindən çıxarılmış nadir və ən tipik sahələridir.

İstifadə üçün təbii su mənbələrdən su götürülməsi sonradan istifadə edilmək məqsədi ilə səthi su hövzələrindən (çaylar, göllər və dənizlər də daxil edilməklə) və yeraltı laylardan götürülmüş su resurslarının həcmidir. Götürülən suyun ümumi həcminə faydalı qazıntılar çıxarılanda, tikinti üçün özül yerlərindən torpaq suları nasosla çəkilərkən əmələ gələn və istifadə edilən şaxta-mədən suları daxil edilir. Elektrik enerjisi almaq, gəmiləri şlüzdən keçirmək, balığı boşaltmaq, gəmilərin hərəkət etməsi üçün dərinliyi saxlamaq və s. məqsədi ilə su qovşağından buraxılan suyun həcmi bu göstəriciyə daxil edilmir. İri kanallara tökülmək üçün quyulardan, artezian quyularından, təbii su hövzələrindən qeyri- mərkəzləşdirilmiş qaydada götürülən suyun həcmi də həmçinin bu göstəriciyə daxil edilmir.

Zərərli maddələri atmosfer havasına atan stasionar mənbələr mütəşəkkil və qeyri-mütəşəkkil olaraq iki qrupa bölünür. Zərərli maddələri qaz və ya hava buraxan sistemlər (tüstü boruları, aerasiya fənərləri, ventilyasiya şaxtaları və s.) vasitəsilə havaya atan və bu zaman, bir qayda olaraq, zərərli məhsulları tutub zərərsizləşdirmək üçün müvafiq qaztəmizləyici və toztutan qurğulardan istifadə edən qeyri-səyyar mənbələr aid edilir. Texnoloji aqreqatların germetik olmaması, müxtəlif çənlərin, yükürmə-yükboşaltma sistemlərinin (məsələn, sement boşaltma yerlərinin) ekoloji cəhətdən avadanlıqla təchiz edilməməsi nəticəsində havaya zərərli maddələr tullayan mənbələr qeyri-mütəşəkkil stasionar mənbələr hesab edilir. Yanan terri-konlar, tüstülənən laylar və s. həmçinin buraya aid edilir.

Ətraf mühitin mühafizəsinə və təbii resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə kapital qoyuluşları dedikdə, konkret ekoloji və resursqoruyucu güclərin, qurğuların, aqreqatların və s. tikintisinə, yenidən qurulmasına, genişləndirilməsinə və textiki cəhətdən silahlandırılmasına qoyulan investisiyaların həcmi başa düşülür. Buraya, əsasən, çirkləndirici istehsal və kommunal sularının təmizlənməsi üzrə qurğu və avadanlıq, tozqaztəmizləyici qurğular, dövrü su təchizatı sistemləri, eroziyaya qarşı hidrotexniki qurğular (səpməyə, çökməyə qarşı qurğular da daxil edilməklə), sıradan çıxmış torpaqların (qismən) rekultivasiyası, vəhşi heyvanların, quşların və qiymətli balıq ehtiyatlarının qorunması və təkrar istehsalı üzrə qurğu və obyektlər, faydalı qazıntılardan tam və kompleks şəkildə istifadə edilməsi üzrə qurğular və s. aid edilir. Ümumi istehsal xərclərinin azaldılması, məhsulun keyfiyyəti və s. ilə bağlı olan texniki silahlanmaya, eləcə də ətraf mühitin mühafizəsinə kapital xərcləri, bir qayda olaraq, buraya daxil edilmir.

ENVIRONMENTAL PROTECTION

Reserves are those areas, protected from economic exploitation, which are used for maintenance of natural complexes and for the study of the ecological situation.

Water extraction from natural sources is the total volume of water removed from surface water bodies and aquifers for consumption. This does not include water used for electric power generation, ship lock passage, unloading of fish and maintenance of navigable depth. The volume of water stored in reservoirs to be delivered to big channels, as well as artesian wells and other natural water resources are included.

Harmful substances emitted into the atmosphere by stationary sources include the total amount of all contaminants emitted both after treatment at gas-cleaning, and without treatment.

Investments in environmental protection and for rationalizing the use of natural resources are the volume of investments for construction, reconstruction, expanding and technical re-equipment of concrete ecological and resource protecting capacities. This mainly includes equipment and installation for refining of polluted industrial and communal water, dust/gas refining installations, hydro- technical installations against erosion (including installations against the deposit of sediments), recultivation of unused lands, objects and installations for the protection of wild animals and fish resources, installations for recycling etc. Costs for the reduction of manufacturing expenses, quality improvement etc., and capital expenditures for environmental protection are not included.

MİLLİ HESABLAR SİSTEMİ

Milli hesablar sistemi bazar iqtisadiyyatı şəraitində makroiqtisadi prosesləri özündə əks etdirən, bir-birilə qarşılıqlı sıx əlaqəsi olan və 150-dən çox ölkədə tərtib edilən ikitərəfli göstəricilər sistemidir. Bu sistemin metodoloji əsasları tədiyyə balansının və sahələrarası balansın metodoloji əsasları ilə sıx bağlıdır.

Azərbaycanda bu sistemin tətbiqi beynəlxalq statistika təşkilatlarının Milli hesablar sisteminin problemlərinə dair hazırladıkları metodiki təlimatlar əsasında aparılır və hesablamaların nəticələri İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı, Beynəlxalq Valyuta Fondu və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən ekspertiza olunur.

Milli hesablar sistemi (MHS) istehsal, ilkin və təkrar bölgü və son istifadə proseslərini bir-birilə qarşılıqlı əlaqəsi olan ayrı-ayrı hesablarda (sahələr və institusional bölmələr üzrə) qruplaşdırılır. Toplu MHS-ə aşağıdakı hesablar daxildir:

- Məhsul və xidmətlər hesabı;
- İstehsal hesabı;
- İlk gəlirlərin yaranması hesabı;
- Gəlirlərin ilkin bölüşdürülməsi hesabı;
- Gəlirlərin təkrar bölüşdürülməsi hesabı;
- Gəlirlərin istifadəsi hesabı;
- Kapitalla əməliyyatlar hesabı.

Milli hesablar sistemində funksiyaları və maliyyələşmə mənbələri eyni olan iqtisadi vahidlər bölmələr üzrə qruplaşdırılır.

Milli iqtisadiyyatın bölmələri bunlardır:

- Qeyri-maliyyə müəssisələri;
- Maliyyə müəssisələri;
- Dövlət idarəetmə orqanları;
- Ev təsərrüfatlarına xidmət edən qeyri-kommersiya (ictimai) təşkilatları;
- Ev təsərrüfatları.

Bundan əlavə, MHS-də bu bölmələrin başqa ölkələrlə əlaqəsini əks etdirən "Qalan dünya" bölməsi və eyni adlı hesab mövcuddur. Bu bölmə (hesab) qeyri-rezident vahidlərin fəaliyyətlərinin nəticələrini özündə qruplaşdırır.

Ümumi məhsul və xidmətlər buraxılışı nəzərdən keçirilən dövr ərzində təsərrüfat vahidlərinin-rezidentlərin istehsal fəaliyyətinin nəticəsi olan məhsul və xidmətlərin dəyəridir; istehsal fəaliyyətinin həcmi səciiyələndirir. BMT-nin istehsal fəaliyyətinin MHS-də qəbul etdiyi sərhədlərin anlayışına uyğun olaraq buraxılış aşağıdakıları özündə birləşdirir:

istehsalçısı olmayan vahidlərə göndərilən məhsul və xidmətlər;

- 1) istehsalçının maddi dövriyyə vəsaitləri ehtiyatlarına aid olan məhsul da daxil edilməklə, özünün son istehlakı və ya yığılımı üçün istehsal olunan məhsul; özünün son istehlakı üçün istehsal edilən bəzi xidmətlər.

Gizli iqtisadiyyatın məhsul və xidmət istehsalı (qanunla qadağan edilmiş məhsul və xidmət istehsalı; bu fəaliyyət növü ilə məşğul olmağa hüququ olmayan şəxslər tərəfindən həyata keçirilən istehsalın həcmi, gəlirləri gizlətmək və vergidən yayınmaq məqsədilə dövlət orqanlarından gizlədilən istehsal və s.) məhsul və xidmətlər buraxılışında nəzərə alınmalıdır.

İki buraxılış növü mövcuddur: bazar və qeyri-bazar.

Bazar buraxılışına aşağıdakı məhsul və xidmətlər daxil edilir:

- a) satış və ya barter yolu ilə iqtisadi cəhətdən əlverişli qiymətlərlə realizə edilən;
- b) əmək haqqı əvəzinə natura şəklində işçilərə verilən;

v) həmin və ya sonrakı dövrdə istehsalda istifadə etmək üçün həmin müəssisənin digər bölmələrinə (müstəqil balansda olan və ya ayrıca uçot vahidi hesab olunan bölmələrə) göndərilən (məsələn, kənd təsərrüfatı müəssisəsində istehsal olunan və onun daxilində istifadə edilən toxum və yemlər; yardımçı təsərrüfatlar tərəfindən müəssisəyə məxsus olan yeməxanalara, uşaq müəssisələrinə, istirahət evlərinə və s. verilən ərzaq məhsulları).

Qeyri-bazar buraxılışına aşağıdakılar daxil edilir:

a) öz son istehlakı və ya əsas kapitalın ümumi yığımı üçün institusional vahidlər tərəfindən istehsal edilən məhsul və xidmətlər (məsələn, şəxsi yardımçı təsərrüfatlarda istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsulları və digər məhsullar, təsərrüfat üsulu ilə həyata keçirilən tikinti və s.);

b) bütövlükdə ictimaiyyətə göstərilən kollektiv xidmətlər də daxil edilməklə, başqa institusional vahidlərə pulsuz və ya cüzi qiymətlərlə göstərilən xidmətlər (məsələn, pulsuz təhsil və tibbi xidmət, dövlət idarəetmə, müdafiə xidmətləri və s.).

Məhsul və xidmətlərin bazar buraxılışını əsas qiymətlərlə, yaxud əgər bu mümkün deyildirsə, istehsalçının qiymətləri ilə qiymətləndirmək tövsiyə olunur.

Aralıq istehlak müəyyən bir dövr ərzində məhsul və ya xidmətlər istehsal etmək məqsədilə istifadə olunmuş məhsul (əsas fondlar istisna olmaqla) və bazar xidmətlərinin dəyəridir. Maddi xərclər, qeyri-maddi xidmətlərə görə ödənen pul, əsasən gediş haqqını və mehmanxana xidmətlərini ödəməyə sərf edilən ezamiyyət xərcləri buraya daxildir.

Aralıq istehlakı məhsul və xidmətlərin istehsal prosesinə daxil olduğu vaxt mövcud olmuş və ticarət-nəqliyyat əlavəsini və məhsula görə subsudiyalar çıxılmaqla, məhsula görə vergiləri (əlavə dəyər vergisindən başqa) özündə birləşdirən istehsalçının qiymətləri ilə qiymətləndirmək tövsiyə olunur.

Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) milli hesablar sisteminin ən mühüm göstəricilərdən biridir, istər maddi istehsal, istərsə də qeyri-maddi xidmətlər sahələrində iqtisadi vahidlərin-rezidentlərin istehsal fəaliyyətinin son nəticəsini xarakterizə edir və bu vahidlərin son istehlakı üçün məhsul və xidmətlər istehsalı üzrə yaratdığı əlavə dəyərin həcmi ilə ölçülür.

ÜDM iqtisadi vahidlərin-rezidentlərin məhsul və xidmətlərin istehsalçıları arasında bölüşdürüldüyü ilkin gəlirlərin, yəni maddi işçilərin əmək haqqının, istehsala və idxala görə xalis vergilərin, ümumi mənfəətin və ümumi qarışıq gəlirlərin məbləği, yəni gəlirlər üsulu ilə də müəyyənləşdirilə bilər.

Ümumi daxili məhsuldan istifadə edilməsi (xərclər üsulu) məhsul və xidmətlərin son istehlakını, əsas kapitalın ümumi yığımını, maddi dövriyyə vəsaitləri ehtiyatlarının dəyişməsinə, qiymətlilərin (sərvətlərin) xalis əldə

edilməsini və məhsul və xidmətlərin ixrac və idxal saldosunu özündə birləşdirir.

Əvvəlki dövrlə müqayisədə hesabat dövründə ÜDM-in fiziki həcm indeksini hesablamaq üçün hesabat dövründəki ÜDM-in əvvəlki dövrün qiymətləri ilə kəmiyyətini ÜDM-in əvvəlki dövrdəki cari qiymətlərlə olan kəmiyyətinə bölmək lazımdır. ÜDM-in fiziki həcm indeksi uzun müddət üçün hesablanarkən zəncirvari indekslər metodu tətbiq edilir.

Sərəncamda olan Ümumi Milli Gəlir bütün institusional vahidlərin-rezidentlərin sərəncamında olan gəlirlərin, yəni institusional vahidlərin son istehlak və əmanətlər üçün malik olduqları gəlirlərin cəmidir. O, cari transfertlər kimi verilmiş gəlirlər çıxılmaqla ilkin gəlirlərin saldosu üstəgəl (+) alınmış cari transfertlərə bərabərdir.

Faktiki son istehlak maliyyələşdirmə mənbəyindən asılı olmayaraq, ev təsərrüfatları-rezidentlər tərəfindən fərdi istehlak üçün alınmış bütün məhsul və xidmətlərin dəyərini və dövlət idarəetmə orqanları tərəfindən bütövlükdə cəmiyyətə göstərilən kollektiv xidmətlərin dəyərini özündə əks etdirir. Ev təsərrüfatları üçün o, istehlak mallarının və xidmətlərin satın alınması xərclərini və natura şəklində sosial transfertlər kimi dövlət idarəetmə orqanlarından və qeyri-kommersiya təşkilatlarından ev təsərrüfatlarının pulsuz aldıqları fərdi məhsul və xidmətlərin dəyərini özündə birləşdirir. Dövlət idarəetmə orqanları üçün faktiki son istehlak kollektiv xidmətlərin dəyərinə bərabərdir; ev təsərrüfatlarına xidmət göstərən qeyri-kommersiya təşkilatlarında faktiki son istehlak yoxdur. Bütövlükdə iqtisadiyyat üçün yekuna görə faktiki son istehlak və son istehlak xərcləri göstəriciləri eynidir.

Ümumi Milli Yığım sərəncamda olan gəlirin məhsul və xidmətlərin son istehlakına sərf olunmayan hissəsidir.

NATIONAL ACCOUNT SYSTEMS

The system of National accounts is a double-sided system of inter-related indicators, reflecting macro-economic processes. The methodological basis of this system is closely related to that of the Balance of Payments (BoP). Realization of this system in Azerbaijan is based on international methodological conventions (System of National Accounts, SNA), monitored by the Organization of Economical Co-operation and Development (OECD) and the International Monetary Fund (IMF).

The system of National accounts is grouping primary and secondary income generation and distribution, as well as and final use processes in different accounts (by branches and institutional sections).

The SNA includes the following accounts:

- *The goods and services account*

- The production account
- The primary distribution account
- The secondary distribution account
- The use of income account
- The capital account
- The financial account

Economic units are grouped by sectors in the SNA:

- The non-financial corporations
- The financial corporations
- The general government
- The non-profit institutions serving households
- The households

In addition, there is a sector called 'Rest of the world', reflecting economic relations with other countries.

Some important concepts in the National accounts are:

- **Total production** of goods and services: the value of goods and services produced by production units during the reference period.
- Market and Non-Market production.

The following goods and services are considered as Market production:

- a) Goods and services sold at economically realistic prices or for barter operations.
- b) Goods and services provided to employees instead of salary.
- c) Goods and services provided to other divisions of the same enterprise for further production (only if these divisions have independent balances and can be considered as sufficiently autonomous in their operations).

Non-market goods and services are:

- a) Goods and services produced by institutional units for their own final consumption or accumulation of capital (e.g. products and services produced within agricultural households)
- b) Collective public services, some of which are provided free of charge or for a small fee (e.g. free education services, medical services, and state management and protection services)

Intermediate consumption: the value of goods and services used by productive units for their production process (excluding fixed assets). Financial expenditures and payments for non-financial services are also included here.

Value Added: the value of the total production of goods and services, minus the value of intermediate consumption.

Gross Domestic Product (GDP) is one of the main indicators of the National accounts: the sum total of Value Added.

GDP in constant prices: *the real production volume, calculated by correcting the money value of GDP by deflators, based on price developments between the reference year and the current year. For this deflation, the chain method is used.*

GNI (Gross National Income): *GDP corrected by financial cross-border flows.*

MALİYYƏ

Müəssisə və təşkilatların maliyyə statistikasını müəssisə və təşkilatların maliyyə vəziyyətini özündə əks etdirir. Məlumatların yığılması dövlət statistik və mühasibat hesabatı formaları əsasında həyata keçirilir.

Hesabat dövrünün **mənfəəti (zərəri)** mühasibat uçotu əsasında müəssisənin bütün təsərrüfat fəaliyyətinin son maliyyə nəticəsidir. Müəssisənin mənfəəti (zərəri), bütün əsas vəsaitlərin və başqa əmlakların, məhsulların (işlərin, xidmətlərin) satışından, həmçinin qeyri-satış əməliyyatlarından əldə edilən gəlirləri (bu əməliyyatlar üzrə xərc məbləğləri çıxılmaqla) özündə cəmləşdirir. Mənfəət üzrə məlumatlar müvafiq illərdə iri və orta müəssisələr üçün faktiki fəaliyyət göstərən qiymətlərlə metodoloji və struktur ilə müəyyənləşir.

Müəssisənin (təşkilatın) **rentabelliği** onun fəaliyyətinin səmərəliliyini xarak-terizə edərək mənfəətin qiymətləndirilməsində tətbiq edilir. Məhsulun rentabelliği məhsulların (iş və xidmətlərin) satışından əldə edilən mənfəətlə məhsulun istehsalı və satışına çəkilən xərclərin arasındakı nisbət ilə müəyyən edilir.

Öhdəliklər üzrə borcların məbləğinə müəssisə və təşkilatların bank kreditləri və istiqrazlar üzrə kreditor borcları daxil edilir.

Debitor borclarına məhsula (iş və xidmətlərə) görə verilmiş veksellər üzrə debitorlarla hesablaşmalar, əməliyyatların bütün növləri üzrə törəmə (qız) müəssi-sələrlə, nizamnamə kapitalına qoyuluşlar üzrə tə'sisçilərlə hesablaşmalar, büdcə ilə, digər əməliyyatlar üzrə heyətlə (müəssisənin işçilərə verdiyi ssudalar üzrə, bank kreditləri və ya həmin müəssisənin vəsaiti hesabına verilmiş istiqrazlar da daxil edilməklə) və digər debitorlarla (təhtə hesab şəxslərin borcları, başqa müəssisələrə veriləcək avanslar çıxılmaqla mal göndərən və podratçılara verilmiş avanslar) hesablaşmalar daxil edilir.

Kreditor borcları mal (iş və xidmətlər) üzrə kreditorlarla hesablaşmalara görə, o cümlədən alınmış mal material qiymillərinə görə mal göndərən və podratçılara borclar, verilmiş veksellərə borclar, bütün növ əməliyyatlar üzrə törəmə (qız) müəssisələrə, əmək haqqının ödənilməsinə

görə işçi və qulluqçulara, büdcəyə, büdcədənkenar fondlara, gələcək ödəmələrə görə alınmış avansların məbləği daxil edilməklə, alınmış avanslara görə borclardır.

FINANCE

Finance statistics of enterprises and organizations reflect the financial situation of enterprises and organizations. The collection of information is carried out on the base of state statistical and accounting report forms.

Profit (loss) of an enterprise is the final financial result of its economic activities. Profit comprises income gained as the result of the sale of fixed assets and other property, and products (work, services).

Sum of debts by obligation: includes bank credits of enterprises and organizations and creditor debts by bonds.

Receivables include: money to be received from debtors, on the basis of invoices for goods and services supplied to them.

Creditor debts are debts for goods and services products purchased, including debts to employees as a payment for their work and received advance payments.

QIYMƏT VƏ TARİF İNDEKSLƏRİ

İstehlak qiymətləri indeksi (İQİ) – orta alıcılıq qabiliyyətli alıcının aldığı malların və istifadə etdiyi xidmətlərin qeydə alınmış məcmusunun dəyərini ümumi dəyişməsinə səciyyələndirən nisbi göstəricidir. Bu göstərici müəyyən dövr ərzində istehlak edilən malların və xidmətlərin dəyişməz qaldığı şəraitdə əhalinin istehlak xərclərinin ümumi məbləğinin dəyişməsinə əks etdirir. İQİ-nin başlıca təyinatı istehlak mallarının və xidmətlərin qiymət dinamikasının müəyyənləşdirilməsidir. İQİ Laspeyres düsturu ilə hesablanır. İndeksin hesablanmasında respublikanın milli xüsusiyyətlərini nəzərə alan 569 representativ mal və xidmət qrupları üzrə toplanmış qiymət və tariflərdən istifadə edilir. İstehlak qiymətləri indeksi tərtib edilərkən ev təsərrüfatlarının büdcə müayinələri əsasında müəyyənləşdirilən bazis dövründə əhalinin faktiki istehlak xərclərinin strukturu tərəzi rolunu oynayır.

İQİ-istehlak sektorunda inflyasiyanın səviyyəsini xarakterizə edir və milli hesablar sisteminin göstəricilərinin müəyyənləşdirilməsində ümumi daxili məhsulun son istifadəsini ən mühüm komponentlərindən olan ev təsərrüfatlarının son istehlakına çəkilən xərclərin sabit qiymətlərdə hesablanmasında, eləcə də əhalinin gəlirlərinin və əmanətlərinin indeksləşdirilməsində istifadə olunur.

Qiymət haqqında ilkin məlumat bütün indekslərin hesablanması bazasıdır. Fərdi indekslərin istinad göstəriciləri məhz onun əsasında formalaşır.

İstehlak malları və əhaliyə göstərilən pullu xidmətlərin qiymət və tarifləri indeksinin hesablanması üçün informasiya bazası mağazaların, bazarların, ticarət və xidmət sferası müəssisələrinin məlumatları hesab olunur, yəni, qiymət və tariflərin qeydiyyatı malların satıldığı və xidmətlərin göstərildiyi yerdə aparılır. Hər bir ticarət məntəqəsində və bütün çoxçeşidli malların və xidmətlərin qiymətlərinin qeydiyyatının aparılması nə mümkündür, nə də məqsəduyğun deyildir. Bunun üçün müvafiq ticarət məntəqələri, mallar və xidmətlər seçilməlidir. Bu cür seçmə toplanılan və hazırlanan statistik materialların azaldılmasına, yaşayış məntəqəsi üzrə qiymətlərin dəyişməsinin qanunauyğunluqlarının aşkar edilməsinə və bunların bütün mal və xidmətlərin qiymətlərinə şamil edilməsinə imkan verir.

Müayinə sferasına mülkiyyətin bütün növlərindən olan (dövlət, icarə, kommersiya, şəxsi ticarət məntəqələri və s., şəhər bazarları və yarmarkaları) ticarət və xidmət müəssisələrində realizə olunan mallar və göstərilən xidmətlər daxil edilir.

Ticarət (xidmət) məntəqələrinin, eləcə də malların çoxçeşidliliyi müşahidə olunacaq təmsiledici ticarət (xidmət) məntəqələrinin və malların seçilməsini tələb edir.

Qiymətlərin səviyyəsi və onların dinamikası haqqında obyektiv məlumat əldə etmək üçün ticarət (xidmət) məntəqələrinin seçilməsi elə şəkildə aparılır ki, bunun nəticəsində ticarət və xidmət sferasının yerli xüsusiyyətləri mümkün dərəcədə dolğun əks olunsun. Yəni şəhərin müxtəlif rayonlarında həcmine (böyük, orta, xırda), eləcə də mülkiyyət formasına və tiplərinə görə fərqlənən ticarət məntəqələrinin seçilməsi vacibdir.

Hər bir mal (xidmət) üçün şəhərin mərkəzində və ətraf rayonlarda yerləşən müxtəlif ticarət məntəqələrində 5 qiymət qeydə alınır. Bu zaman bir ticarət (xidmət) məntəqəsində hər bir mal (xidmət) üçün yalnız bir qeydiyyat aparılır.

Xidmət sferası üzrə baza müəssisələrinin seçilməsi zamanı əhaliyə daha çox çeşiddə xidmət göstərən müəssisələrə (məişət evləri, kompleks qəbul məntəqələri), eləcə də əhalinin daha çox istifadə etdiyi, bütün il ərzində fəaliyyət göstərən müəssisələrə üstünlük verilir.

Ticarət növlərindən asılı olmayaraq qiymətlərin qeydiyyatı və qiymət indekslərinin hesablanması hər ay aparılır.

Sənaye məhsulları istehsalçılarının qiymət indeksi (SQİ) – hər il yenilən baza sənaye müəssisələri və təşkilatlarının təmsilçi mallarının qiymət qeydiyyatı əsasında hesablanır. Qeydiyyata cari ayda istehsal olunan və yüklənən məhsulların faktiki qiymətləri götürülür.

Sənaye məhsulları istehsalçılarının qiymət indeksi həm məhsullar, həm də iqtisadi fəaliyyət növlərinə görə qiymət indekslərinin hesablanmasına imkan verən beynəlxalq metodologiyaya uyğun

işlənmişdir. Qiymət yığımı üçün seçilmiş əmtəələr genişləndirilmiş və onrəqəmli sənaye məhsullarının statistik təsnifatı sistemi üzrə, müəssisələr isə genişləndirilmiş beşrəqəmli iqtisadi fəaliyyət növləri təsnifatı (İFNT) sistemi əsasında iqtisadi fəaliyyətinə görə kodlaşdırılmışdır.

İqtisadi fəaliyyətə əsaslanan SQİ istehsalçıların qiymət dəyişikliklərini qlobal qiymətləndirdiyi üçün əsas sayılır və əmtəələr üzrə sıra indekslər konkret əmtəələr və yaxud əmtəə qruplarının qiymət dəyişiklikləri göstəriciləri kimi istifadə olunur. Hər ay iqtisadi fəaliyyət növləri təsnifatının C, D, E (hasiledici, emaledici, energetika) seksiyaları və alt seksiyaları üzrə 17 indeks və onların dinamik sıraları hesablanır və hər ay respublikanın sənaye müəssisələri tərəfindən istehsal olunan məhsulların orta çəkili qiymətlərindən ibarət kompüter baza məlumatı formalaşdırılır.

SQİ-nin hesablanması metodologiyası sahəsində, həmçinin ilkin məlumatların kodlaşdırılması sistemində beynəlxalq standartların tətbiqi Dövlət Statistika Komitəsinə beynəlxalq səviyyədə müqayisə oluna bilən lazımi göstəricilərin alınmasına imkan vermişdir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçı qiymətlər indeksi (KTQİ) – kənd təsərrüfatı müəssisələri, fermer təsərrüfatları və ev təsərrüfatları tərəfindən müxtəlif kanallar üzrə realizə edilən kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətlərinin səviyyəsi və dinamikasını xarakterizə edir. Kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətləri üzərində müşahidə kənd təsərrüfatı müəssisələrinin, kəndli (fermer) təsərrüfatlarının və ev təsərrüfatlarının seçmə şəbəkəsi üzrə həyata keçirilir.

Alınmış məlumatlar kənd təsərrüfatı məhsullarının realizə şərtlərinin dəyişməsinin təhlilində və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının gəlirlərinin dəyişməsində qiymətin rolunun aydınlaşmasında istifadə edilir.

Yükdaşıma tariflərinin indeksləri ayrı-ayrı nəqliyyat növlərinin yükdaşıma tariflərinin dəyişmə templərinin qiymətləndirilməsi və həmçinin, ümumi daxili məhsulun (ÜDM) artma (azalma) tempinin hesablanması, istifadə olunan deflyator indekslərinin və digər makroiqtisadi göstəricilərin müəyyən edilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onlar nəqliyyat müəssisələrinin müxtəlif nəqliyyat növləri vasitəsilə yükdaşımalardan əldə etdikləri gəlirlərdəki qiymət (tarif) amilinin xarakterizə edilməsi üçün istifadə edilir. Yükdaşıma tarifləri indeksləri makro səviyyədə proqnozların verilməsi və müxtəlif iqtisadi hesablamaların aparılması zamanı tətbiq edilir. Yükdaşıma tarifləri indeksləri müxtəlif əlamətlərə - yükün növünə, göndərmənin ölçüsünə, çatdırma vaxtına, daşınma məsafəsinə, daşınma ərazisinə, hərəkət edən tərkibin növünə, yükqaldırma səviyyəsinə və s. görə daşınan yüklərin strukturundakı dəyişmələri nəzərə almadan hesabat dövrü üzrə onların dəyişmələrini müəyyən etməyə imkan verir.

Bütün nəqliyyat növlərinin yükdaşıma tariflərinin məcmu indeksi dəmir yolu, boru kəməri, dəniz, avtomobil və hava nəqliyyatı növlərinin yükdaşıma tariflərinin indeksləri əsasında müəyyən edilir.

Hər bir nəqliyyat növü üzrə yükdaşıma tariflərinin qeydiyyatı təmsilçi xidmətlər üzrə əlaqə növləri arasında aparılır.

Təmsilçi xidmət adı altında konkret nəqliyyat növü (avtomobil və xarici dəniz nəqliyyatından başqa) tərəfindən qeyd olunmuş məsafədə müəyyən əlaqə ilə bir ton daha çox daşınan yükün daşınması başa düşülür. Avtomobil nəqliyyatında təmsilçi xidmət dedikdə, qeyd olunmuş məsafədə müəyyən tip avtomobil tərəfindən daha çox daşınan yükün 1 tonunun daşınması və yaxud nəqliyyat müəssisəsində yük avtonəqliyyatının işinin ödəniş formasından asılı olaraq yük avtomobilinin geniş yayılmış markasının 1 saatlıq işi nəzərdə tutulur. Xarici dəniz nəqliyyatı üzrə isə 1 ton yükün daşınmasına görə orta aylıq gəlir norması müşahidə olunur.

PRICE AND TARIFF INDICES

Consumer's prices index (CPI) - is concerning exponent that measures general modification cost of the fix admission goods and services, are being bought by an average consumer, that is it characterizes modification of total sum consumer's expenses of population at a certain time under invariable number of consumption goods and services. It characterizes modification at time of total level prices for goods and services are being acquired by population for unproductive consumption. The main prescription CPI is the appreciation of the dynamics of prices for consumer goods and services. It is calculated on Laspayres's formula. 569 representative groups of goods and services are used in calculation CPI. CPI is one of the most important exponent characterized the level of inflation and it is used for the purposes of the state policy, analysis and prognosis prices processes in economy, revision of minimum social guarantees, decision juridical controversial questions.

CPI is used as well on calculation of exponents system of national calculations for appraisal of expenditures in constant prices for final consumption of housekeeping that is that is one of the most important components of final using of gross output and for indication of the population income.

The point of information for the calculation CPI is statistics of registration prices for concrete goods and services. In virtue of these data we define average compare prices for concrete goods and services of the current and previous period. The compare price is that being registrated at one and the same enter price of trade for one and the same or analogous goods in quality. For the purpose of getting objective information about standard of prices and their dynamics, selection of trade enter prices for registration prices is made thus the results of this selection would reflect more exactly as possible local specific of trade and service.

It is necessary trade units are being present that are situated in different regions of the city, different in the size (large, middle and small) and of different forms property and types (state, cooperative, commercial and private commission property; town and informal markets).

For each goods (service) 2-3 prices are being registered in deferent trade units in the centre of the town and 3-4 prices in the outskirts. It is necessary with this that only one registration about each goods, in one trade unit to be made.

While to select base enter prices of service it is necessary to take one's bearing (for example Everyday Service Centre, Personal Service Shop) those are being the most visiting enter prices or of all the year round function. Taking into consideration that lately informal market (or street trade has widely spread, it is necessary to registrate prices of goods there too.

For definition of the structure consumer outlay and calculation indexes of consumer prices data of statistics budgets about money outlay of the population having been used for buying goods and payment made services are used. Registration of prices and tariffs for consumer goods and pain services to population and calculation of average prices as well as the index of prices depending on goods and services are made weekly and monthly on special forms of registration of consumer prices.

Produce price indices (PPI) – is counted on the base of industrial institutes and price registration of presented products. In registration it is taken the real prices of produced in current month products.

Produce price indexes was worked out on both products and types of economical activity affording opportunity for accounting to international methodology. Goods selected for price collection was coded 10 number industry products, and the institutes on the base of widen and classificatory system of 5 number industry for economical activity.

For global pricing based on industrial activity of price changes of PPI producers is considered the main and the term indexes, concrete goods or the it is used as indicators of price changes of goods' groups. Every month, sections of types economical activity classification C, D, E (extract, manufacture, power engineering) and down sections it is counted 17 indexes and its dynamic terms, and month the produced average weight computer production from the side of republic industry institutions forms base information the PPI account on the field of methodology, and also in the system of codification of primary informations the using of international standarts gave a possibility to State Statistic Committee to take indicators wich would be compared in the international level.

Producer prices indices of agricultural products (APPI) – characterize level and dynamics of prices of agricultural products realized by different ways by agriculture enterprices, farmers' economy and households. Observation of the prices of agricultural products in conducted

on the base of sample of agriculture enterprises, peasant (farmer) farms and households.

The obtained information is used on analysis of changes in realization of agricultural products as well as definition of role of price in changes of incomes of producers' of agricultural products.

Indices of tariffs for cargo transportation is considered for estimation of the change rate of transportation tariff of different type of transport as well as calculation of growth (decrease) rate of GDP and definition of the deflationary indicators and other macroeconomic indicators. These indices are used for describing of basic prices of transportation by different transport types of transport enterprises. Indices of transportation tariff are applied on forecast at macro level and implementation of different economic calculations. Indices of transportation tariff give possibility to determine its change during the report period without consideration of change in structure of transported freight by type of freight, size package, delivery date, distance of transportation, transportation territory, movement, level of load lifting and etc.

Total index of transportation tariff of all transport types is defined based on indices of transportation tariff of railway, pipeline, sea, motorway, and airway.

Registration of transportation tariff of each transport type is conducted according to representative services.

Representative services means transportation of freights more than one tone by concrete transport. Representative service by motor transport means transportation of freight of one tone by defined distance or operation during one hour depends its payment. By foreign sea transport it is observed average monthly income by transportation of one tone cargo.

YANACAQ-ENERJİ VƏ MATERIALLAR BALANSLARI

Yanacaq-enerji və material ehtiyatları balansının hesablanması metodu daxili bazarda istifadə edilən məhsulun tam həcmnin müəyyənləşdirilməsinə imkan verən qarşılıqlı göstəricilər sistemində əsaslanır. O, müxtəlif mənbələrdən alınmış statistik məlumatların uzlaşdırılmasını təmin edir və ayrı-ayrı məhsul növlərindən istifadə edilməsinin təhlili üçün baza rolunu oynayır. Yanacaq-enerji və material balansları statistikasına sənaye, nəqliyyat və rabitə, xarici ticarət statistikasına hesablarında uçota alınan məhsulların nomenklaturasına əsasən natura ifadəsində tərtib edilir və aşağıdakı bölmələrdən ibarətdir.

Ehtiyatlar – konkret məhsul növü istehsalının (hasilatının) həcmi, uzaq xarici və MDB ölkələrindən daxil olan (idxal) məhsullar,

istehsalçılarda, topdansatış müəssisələrində və istehlakçılarda ilin əvvəlinə olan ehtiyatlardan ibarətdir.

İstehsal (hasilat) – il ərzində ölkədə istehsal edilən material və yanacaq ehtiyatlarının həcmi müəyyənləşdirən əsas mənbəni əks etdirir. Ölkə ərazisində fəaliyyətdə olan bütün müəssisələrin, həmçinin kiçik, müştərək və xarici sənaye müəssisələrinin, eləcə də tikinti və digər təşkilatların balansında olan yardımçı təsərrüfatların istehsal etdiyi məhsulların həcmi nəzərə alınır.

İdxal – xarici ölkələrdən daxil olan material və yanacaq ehtiyatlarının həcmi göstərir, gömrük və hesabat məlumatlarına əsasən müəyyənləşdirilir.

İxrac - gömrük və hesabat məlumatlarına əsasən xarici ölkələrə göndərilən məhsulun həcmi göstərilir.

İlin əvvəlinə və axırına qalıq - ilin əvvəlinə və axırına istehsalçı (hasilatçı), topdansatış müəssisələrində və istehlakçılarda (anbarlarda, sexlərdə, boru kəmərlərində, yeraltı qaz anbarlarında və digər saxlanma yerlərində) qalan qalıqlar göstərilir.

BALANCES OF FUEL - ENERGY AND MATERIAL

The method of calculation of balances of fuel-energy and material resources is based on a system of mutually related indicators enabling the determination of the total volume of manufactured product at the internal market. It provides the possibility of receiving statistical information from different sources and serves as a base for analysis of the use of different kinds of products. The statistics are compiled in kind, on the basis of a nomenclature of products recorded in statistical reports of industry, transport and communication statistics, external trade statistics and agricultural statistics.

Resources: *include information on resources of wholesale trade enterprises and consumers at the beginning of the year and manufacture (output) volume of concrete kinds of product, and products imported from abroad.*

Manufacturing output: *reflects the volume of material and fuel resources manufactured in the country during the year.*

Import: *shows the volume of material and fuel resources imported from foreign countries, determined on the basis of customs data.*

Export: *is defined on the base of cross-border flows of commodities, also based on customs data.*

Stock at the beginning (end) of the year: *reflects stocks of material and fuel-energy resources of manufacturers, and wholesale enterprises.*

SƏNAYE

Dəyər ifadəsində sənaye məhsulunun həcmi. Müəssisənin sənaye məhsuluna hesabat dövründə istehsal edilmiş hazır məhsulun və kənara satılmış yarımfabrikatların (həm özünün xammal və materiallarından və həm də sifarişçinin xammal və materiallarından) hamısının dəyəri, habelə kənar müəssisələrin və yaxud qeyri-sənaye müəssisələrinin və özünə tabe olan təşkilatların sifarişi üzrə yerinə yetirilmiş sənaye xarakterli işlərin dəyəri daxil edilir. Sənaye müəssisəsinin məhsuluna həmin müəssisənin öz daxilində sənaye-istehsal ehtiyacları üçün istifadə edilmiş öz məhsulunun dəyəri daxil edilmir.

Sənaye məhsulunun həcmnin indeksi dəyər ifadəsində sənaye məhsulu həcmnin dəyişməsi dinamikasını xarakterizə edir. 2001-ci ilin yanvarından başlayaraq sənaye statistikasında tətbiq edilən yeni metodologiyaya görə, artım (azalma) templəri məhsulun natura ifadəsində istehsalına əsaslanmaqla yanaşı aqreqasiya zamanı çəkilər sistemində dəyər ifadəsində “məhsul buraxılışı” göstəricisi deyil, beynəlxalq praktikaya uyğun olaraq “əlavə dəyər” göstəricisi əsasında hesablanır.

Sənaye istehsal heyətinin orta siyahı sayı, yəni hesabat ayı ərzində işçilərin orta aylıq sayı hesabat ayının bütün təqvim günlərində (bayram; qeyri-iş günləri və istirahət günləri də daxil edilməklə) siyahı üzrə gündəlik mövcud işçilərin sayını toplamaq və alınmış nəticəni ayın təqvim günlərinin sayına bölmək yolu ilə hesablanır.

Sənayedə orta aylıq əmək haqqı. Fəhlə və qulluqçuların orta aylıq əmək haqqı cari dövr üçün əmək haqqı fondunun fəhlə və qulluqçuların orta siyahı sayına bölmək və alınmış nəticəni hesabat dövründəki ayların sayına bölmək qaydasında hesablanır.

Sənaye müəssisələri üzrə ilin əvvəlinə və axırına mövcud olan əsas fondlar. Əsas fondların tərkibinə daxil edilir: binalar, tikililər, ötürücü qurğular, işçi və güc maşınları, ölçü və nizamlayıcı alət və qurğular, laboratoriya avadanlığı, hesablama texnikası, nəqliyyat vasitələri, cihazlar, sənaye müəssisələrinin müxtəlif növlərindən olan əsas fondlar.

Fondla silahlanma. Əməyin fondla silahlanması sənaye-istehsal təyinatlı əsas fondların orta illik dəyərinin sənaye-istehsal təyinatlı işçilərin orta siyahı sayına nisbəti kimi hesablanır. Bu göstəricinin hesablanması zamanı ev təsərrüfatlarında sənaye məhsulu istehsalının dəyəri, habelə hüquqi şəxs yaratmadan fiziki şəxs kimi sənaye sahəsində fəaliyyət göstərənlərin işinin qiymətləndirilməsi də nəzərə alınır.

INDUSTRY

Value of industrial production: includes the total value of finished and semi-finished products manufactured during the reporting period, as well as the value of products that were ordered but are not yet finished.

The average number of industrial personnel is calculated by multiplying the average monthly number of employees during the reporting month with the number of calendar days in the reference month (holidays, non-working days and weekends are included).

Average monthly wages and salaries in industry are calculated by dividing wages and salary fund of the current period by the average number of employees and dividing the result by the months of the reporting year.

Fixed assets available in an enterprise at the beginning and the end of the year include: buildings, constructions, transmission installations, work- and power machines, measuring and regulating tools and equipment, laboratory equipment, computer and calculation equipment, means of transport, tools, and other fixed assets of different types.

KƏND, MEŞƏ VƏ BALIQÇILIQ TƏSƏRRÜFATI

Bu məcmuədə kənd təsərrüfatı istehsalının struktur dəyişikliyi, kənddə özəl sektorun inkişafı, bitkiçilik və heyvandarlığın vəziyyəti, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin maliyyə fəaliyyəti, bazar münasibətlərinin formalaşması və s. barədə məlumatlar verilir.

“Kənd təsərrüfatı müəssisələri” göstəricisi üzrə hüquqi əsasda yaradılmış təsərrüfat formaları, (kənd təsərrüfatı istehsalı kooperativləri, kollektiv birgə müəssisələr, kiçik və icarə müəssisələri və s.), sənaye, nəqliyyat və sair müəssisə və təşkilatların nəzdində yaradılmış yardımçı kənd təsərrüfatları, habelə elmi-tədqiqat, tədris-təcrübə müəssisələri və təşkilatları daxil edilmişdir.

“Əhali təsərrüfatı”na fərdi (şəxsi) yardımçı təsərrüfatlar, kollektiv bağçılıq-bostançılıq və s. təsərrüfatlar daxildir. Kənd əhalisinin fərdi (şəxsi) həyətyanı təsərrüfatı ilə yanaşı torpaq islahatı nəticəsində aldığı pay torpaqları da vardır, ailəyə daimi və yaxud müvəqqəti istifadə üçün verilmiş torpaq sahəsində bitkiçilik və heyvandarlıq məhsulları istehsal edilir.

“Kəndli (fermer) təsərrüfatı” - sərbəst fəaliyyət göstərən hüquqi təsərrüfat formasıdır. Fermer mülkiyyəti və icarəsində olan torpaq və mülkdə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, emalı və satışı ilə məşğul olur.

Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu faktiki qiymətlərlə bitkiçilik və heyvandarlıq məhsullarının dəyərini özündə əks etdirir.

Bitkiçilik məhsullarına hesabat ilində yığılmış xam məhsulların: taxıl, texniki bitkilərin məhsulları (yağlı bitkilər toxumu, şəkər çuğunduru, pambıq, tütün və s.), kartof, tərəvəz və ərzaq üçün bostan məhsulları, meyvə və giləmeyvə, yem bitkiləri (yemlik kökümeyvəli, birillik və çoxillik otlar, yığılmış quru ot, yaşıl kütlə və s.), dərman bitkiləri (biyan və s.), efir yağlı bitkilər, gül, kənd təsərrüfatı bitkiləri və çoxillik əkmələr toxumu və əkin materiallarının dəyəri, çoxillik əkmələr salınması və barvermə dövrünə qədərki becərmə xərcləri, ilin əvvəlindən axırına kimi bitkiçilikdə bitməmiş istehsal xərcləri daxil edilir.

Heyvandarlıq məhsullarına kənd təsərrüfatı heyvanları və quşlarının saxlanması və təsərrüfat daxili istifadələri zamanı alınmış xam məhsulların (süd, yun, yumurta və s.), yetişdirilmiş mal-qara və quşun (bala alınması, çəki artımı), baramaçılıq, balıqçılıq, arıçılıq, atçılıq və s. məhsullarının dəyəri daxildir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının fiziki həcm indeksinin hesablanması üçün müqayisəli qiymətlər üzrə onların ümumi həcm göstəricilərindən istifadə edilmişdir.

Kənd təsərrüfatına **yararlı torpaq** sahəsinə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı məqsədilə sisteməlik istifadə olunan torpaqlar daxil edilmişdir.

Kənd təsərrüfatı müəssisələrində **kənd təsərrüfatı məhsullarının ümumi yığımı** həm əsas, təkrar və cərgələrarası əkinlərdən məhsul yığımına dair statistik hesabatların məlumatlarına əsasən müəyyən edilmişdir; kəndli (fermer) və əhali təsərrüfatları üzrə isə məlumatlar bu təsərrüfatlardakı əkin sahələri və məhsul yığımına dair uçot və seçmə müayinə məlumatlarına əsasən hesablanmışdır.

Mal-qaranın baş sayı statistik uçot və hesabat məlumatlarına əsasən müəyyən edilmişdir.

Hevandarlıq məhsullarının istehsalı barədə məlumatlar kənd təsərrüfatı müəssisələri üzrə statistik hesabatlara, əhali və fermer təsərrüfatları üzrə isə aparılan seçmə müayinə məlumatlarına əsasən müəyyən edilmişdir.

Ət istehsalına bütün növ mal-qara və quşların əti, piyi və içəlatı daxil edilmişdir. Məlumatlara həm sənaye üsulu ilə və həm də təsərrüfatdaxili kəsilmiş mal-qara və quşlar daxil edilmişdir.

Süd istehsalı inək, camış, qoyun və keçilərdən faktiki süd sağımını xarakterizə edir; bura satılmış və təsərrüfatlarda istifadə edilmiş, balaların içirdirilməsinə və sair məqsədlərə sərf olunmuş südün hamısı daxildir.

Yun istehsalı satılması və təsərrüfatda başqa məqsədlər üçün istifadə edilməsindən asılı olmayaraq, qoyun və keçilərdən qırılmış bütün yunları, keçi qəzilini, habelə dəvə yununu əhatə edir. Gön emalı sənayesində dəridən qırılmış yun bu göstəriciyə daxil edilməmişdir. Bütün yunlar fiziki çəkiddə, qırılımdan sonra, yuyulmamış halda uçota alınmışdır.

Yumurta istehsalı, cücə istehsalına (inkubasiyaya və s.) istifadə edilənlər də daxil olmaqla, bütün növ ev quşlarından alınmış yumurtanı əks etdirir.

Kənd təsərrüfatı müəssisələrində ilin əvvəlinə mövcud olan hər baş ana maldan (inək və camışdan) orta sud sağımı hesablanarkən kökəlmədə və ətlik istiqamətli sürüdə olan ana malın baş sayı və onlardan sağılmış süd nəzərə alınmamışdır.

Satılmış məhsulların qiymətinə kənd təsərrüfatı müəssisələri tərəfindən bütün kanallar üzrə tədarük və istehlak kooperasiyası təşkilatlarına satılmış, həmçinin bazar və xüsusi mağazalarda, ictimai işə müəssisələrində satılmış və mal mübadiləsi qaydasında dəyişdirilmiş və s. kanallarla satılmış məhsulları əks etdirir.

Rentabellik (zərərlilik) səviyyəsi gəlirin (ziyanın) satılmış məhsulların, iş və xidmətlərin maya dəyərində nisbəti ilə xarakterizə edilir.

Kənd təsərrüfatında **enerji güclərinin** cəminə istehsal prosesinə xidmət göstərən bütün enerji mənbələrinin: mexaniki və elektrik mühərriklərinin, canlı dartıcı qüvvələrin gücləri daxil edilmişdir.

AGRICULTURE, FISHERY AND FORESTRY

Agricultural enterprises: *this indicator comprises units founded on a legal basis (agricultural manufacturing cooperatives, collective joint ventures, small and lease enterprises), but also subsidiary agricultural enterprises attached to industry, transport and other enterprises and organizations, and also research and educational organizations.*

Population agricultural households: include private (individual) farms, collective market gardens and other farms.

Agricultural (peasant) farm: an independently acting legal economic unit. Farmers are engaged in agricultural production, their processing and sale.

Total manufacture of agriculture reflects the value of stock-breeding and plant-growing in actual prices.

Plant-growing products include the harvest of raw products in the reporting period: cereal products, industrial crops (seeds of oily plants, sugar beet, cotton, tobacco and ect.) potatoes, vegetable and market-garden products, fruits and berries, fodders (fodder root crops, annual and perennial grasses, harvested dry grass, green mass, etc.), medical plants, volatile oil plants, flowers, agricultural plants and perennial plantings seeds and the value of planting material, expenditures for planting and harvest expenses by the harvest period.

Stock-breeding products include the value of raw products generated and sold by animal husbandry and the intra-household use (milk, fur, eggs),

and value of products of grown poultry and livestock (litter, increase of weight), fishery, silkworm breeding, bee -keeping and horse-breeding.

The total harvest of agricultural products in agricultural enterprises is defined on the basis of statistical data on harvests from main, repeated, and interrow plantings, but information on peasant farms and plot of lands attached to households of population is calculated on the basis of data of records of sown area and harvest and sample surveys.

Total number of livestock is determined on the basis of statistical registration and reported information.

According to legislation the wage fund in agriculture covers all types of incomes, in money or in kind, including monies paid to workers for worked and unworked hours.

Manufacture of meat comprises meat of all kinds of livestock and poultry, including their fat and offal. This information also comprises both meat of livestock and poultry slaughtered by industrial method and slaughtered in-household.

Production of milk comprises the actual milk yield from sheep, buffalo, cows, and goats; this includes milk sold and used by households and given to animals.

Wool production comprises all wool shearing from sheep, goats, and camels. Deeply sheared wool in the leather manufacturing industry is not included here. All wool is registered in physical weight after shearing and before washing.

The production of eggs includes eggs received from all kinds of household poultry including egg used for chicken raising (incubation etc.).

In the calculation of the average milk yield from available livestock (cows and buffaloes), the milk yield and number of heads being used for fattening and meat production is not included.

The volume of products sold reflects the sales by agricultural enterprises to cooperative organizations, but also to markets, special shops, and public catering facilities.

The level of profitability (loss) is defined as the ratio of profit (loss) to the production cost of products and services.

The total of energy capacities in agriculture includes all energy sources serving the production process: mechanical and electric engines, and the power of animal traction capacity.

TİKINTI

Əsas kapitala investisiyalar - əsas fondların yaradılmasına, təkrar istehsalına və alınmasına (yeni tikintiyə, obyektlərin genişləndirilməsinə, yenidən qurulmasına və texniki vasitələrin yenidən təchiz edilməsinə, binaların, qurğuların, maşınların, avadanlıqların, alət və inventarların alınmasına, əsas sürünün yaradılmasına, çoxillik əkmələrə və s.) yönəldilmiş xərclərin məcmuudur.

İnvestisiyaların maliyyə mənbələri – investisiyanın maliyyə mənbələrinə müəssisə və təşkilatların öz vəsaitləri, bank kreditləri, başqa təşkilatların borc vəsaitləri, büdcə vəsaitləri, büdcədən kənar fondların vəsaitləri, vətəndaşların xüsusi vəsaiti və cəir vəsaitlər aid edilir.

İnvestisiyanın texnoloji strukturu - investisiyanın texnoloji strukturuna bütün növ tikinti-quraşdırma işlərinin həcmi, tikintinin smeta dəyərində daxil edilən və daxil edilməyən maşın və avadanlıqların, alət və inventarların alınmasına çəkilən xərclər və sair investisiya xərcləri aid edilir.

Əsas fondlar - əsas fondların tərkibinə tikintisi başa çatdırılan və hesabat dövründə istifadəyə verilən bina və qurğuların, bütün növ nəqliyyat və rabitə vasitələrinin, kənd təsərrüfatı, ticarət, ictimai işə müəssisələrinin, mənzil-kommunal, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə və eləcə də iqtisadiyyatın bütün digər sahələri üzrə vəsaitlərin, tikintinin smetasına daxil edilən və edilməyən, quraşdırılması tələb olunan və olunmayan, istifadəyə verilmiş avadanlıqların, maşınların və bütün növ nəqliyyat vasitələrinin dəyəri və habelə əsas fondların tərkibinə daxil edilən digər növ xərclər daxildir.

İstehsal gücləri – hesabat dövründə istifadəyə verilmiş istehsal gücləri yaşayış və sosial-mədəni obyektlər haqqındakı məlumatlar sifarişçi və podratçı təşkilatların müvafiq hesabatlarında dövlət komissiyasının təsdiq etdiyi qəbul aktlarına əsasən göstərilir.

İstehsal təyinatlı obyektlərə yönəldilmiş investisiyalar - istehsal təyinatlı obyektlər o obyektlərə aiddir ki, onların tikintisi başa çatdıqdan sonra maddi istehsal sahəsində fəaliyyət göstərəcəklər. Belə obyektlər sənayedə, kənd təsərrüfatında, nəqliyyatda, rabitədə, tikintidə, ticarət və xidmətdə, meşə və su təsərrüfatında mövcuddur.

Əsas kapitala yönəldilmiş xarici investisiya - xarici investorlar tərəfindən hesabat dövründə aparılan tikinti (yenidənqurma, genişləndirmə, texniki təminatı təkmilləşdirmə) işləri üzrə maliyyə (valyuta xərcləri) və yaxud material (avadanlıq, texnologiya) xərcləri daxil edilir.

Podrat müqavilələri ilə yerinə yetirilən işlər (yerinə yetirilmiş podrat işlərinin həcmi) – bu işlərə dövlət kontraktları və tikinti podrat müqavilələri üzrə sifarişçilərlə bağlanmış müqavilələrə görə öz güclərilə yerinə yetirilmiş işlərin həcmi daxildir. Bu işlərin dəyərində tikinti-quraşdırma işlərinin (yeni tikinti, yenidənqurma, genişləndirmə və texniki təchizat və s.), əsaslı və sair təmir işlərinin dəyəri daxildir.

CONSTRUCTION

Investments: the sum of expenditures for the creation of fixed assets, reproduction and purchase (new construction, renovation of objects, reconstruction and re-provision of technical means, purchase of buildings, structures, machines, equipment, tools and inventories, formation of main herd planting, of perennials and ets).

Financial sources of investments include own assets of the enterprise and organization, credits of banks, debts of other organizations, budget means, out of budget funds means, private means of persons etc.

Technological structure of investments: comprises the volume of all construction-installation work, expenditures for purchase of machinery and equipment included and not included in construction estimate and other investment expenditures.

Fixed assets: the value of buildings and installations completed and put into use during the reporting period, all kinds of transport means, means of communication, dwellings, etc.

Investments for industrial purposes: include those objects that will play a role in the sphere of manufacturing.

Foreign investments: include financial (current expenditures) or material (equipment, technology) expenditures on construction activities (reconstruction, expansion, improvement of technical supply) carried out by foreign investors during the reporting period.

Work implemented by contractors: comprises the volume of work carried out on the basis of contracts concluded with customers. The value of this work includes cost of construction-installation (new construction, reconstruction, expansion, technical supply) and basic and current repair activities.

NƏQLİYYAT VƏ RABİTƏ

Nəqliyyat sektorunda yük daşınması dedikdə, mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq əsas fəaliyyəti nəqliyyat işi olan hüquqi şəxslərin- müəssisələrin və hüquqi şəxs yaratmadan avtomobil nəqliyyatı sahəsində fəaliyyət göstərən fiziki şəxslər tərəfindən kommersiya məqsədi ilə daşınmış yüklərin həcmi başa düşülür.

Qeyri-nəqliyyat sektorunda yük daşınması dedikdə, nəqliyyat sektoru istisna olmaqla iqtisadiyyatın digər sahələrində (sənaye, kənd təsərrüfatı və s.) fəaliyyət göstərən müəssisələrin nəqliyyat vasitələri ilə daşımalarından qazanc əldə etmədən, öz daxili ehtiyacları üçün daşdıqları yüklərin həcmi hesab edilir. Kənd təsərrüfatında əhali təsərrüfatlarının avtomobil nəqliyyatı vasitələri ilə daşdıqları yüklərin həcmi qeyri-nəqliyyat

sektorunun məlumatlarına daxil edilməmişdir. Növbəti illərdə bu sahədə tədqiqat aparıldıqdan sonra əldə edilmiş məlumatlar məcmuədə öz əksini tapmaqla yanaşı əvvəlki illərin müvafiq məlumatları təshih ediləcəkdir.

Nəqliyyat sektorunda yük dövriyyəsi göstəricisi nəqliyyat müəssisələri və hüquqi şəxs yaratmadan avtomobil nəqliyyatı sahəsində fəaliyyət göstərən fiziki şəxslərin-fərdi sahibkarların nəqliyyat vasitələrinin daşdığı yükün həcmi daşınmış məsafə ilə əlaqədə ton-kilometrlə ifadə edir. Bu göstərici hər bir reys üzrə daşınmış yükün tonla miqdarını daşınma məsafəsinə-kilometrlərə vurulması hasillərinin cəmi kimi hesablanır.

Qeyri-nəqliyyat sektorunda yük dövriyyəsi dedikdə, qeyri-nəqliyyat müəssisələrinin nəqliyyat vasitələri tərəfindən daşınmış yüklərin tonla miqdarının daşınma məsafəsinə vurulması yolu ilə müəyyən edilir.

1 ton yükün orta daşınma məsafəsi göstəricisi hər bir nəqliyyat növü üzrə hesablanmış yük dövriyyəsinin daşınmış yükün miqdarına bölməklə hesablanır.

Nəqliyyat sektorunda sərnişin daşınması göstəricisi ölkə ərazisində və beynəlxalq marşrutlarda bütün növlərdən olan vaqon və qatarlar, bütün növlərdən olan gəmilər, avtobus, taksi, təyyarə və vertolyotlar, habelə tramvay, metro və trolleybuslar vasitəsi ilə kommərsiya əsasında daşınmış sərnişinlərin sayını əhatə edir.

Sərnişin daşınmasının həcminə, gediş haqqını almaq üçün tətbiq edilən tarif dərəcəsinə asılı olmayaraq, ölkə daxilində və beynəlxalq xətlərdə daşınmış sərnişinlərin hamısı (pulsuz getmək hüququ olan sərnişinləri də daxil etmək şərti ilə) daxil edilir.

Nəqliyyat sektorunda sərnişin dövriyyəsi sərnişin daşıma nəqliyyatının işinin həcmi məsafə ilə xarakterizə edir və sərnişin-kilometrlə ölçülür. Sərnişin dövriyyəsi daşınmış sərnişinlərin sayını onların daşınma məsafəsinə vurmaq yolu ilə hesablanır.

Rabitə xidmətlərindən əldə edilən gəlir. Rabitə müəssisəsinin əsas fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlərin ümumi həcmidir. Bu göstərici əhaliyə, idarə, müəssisə və təşkilatlara göstərilmiş xidmətlər müqabilində rabitə müəssisəsinin əldə etdiyi pul vəsaitinin cəmini xarakterizə edir. Milli hesablar sisteminin tələblərinə uyğun olaraq digər iqtisadi sahələrdə olduğu kimi, rabitə müəssisələri üzrə də "rabitə xidmətlərindən əldə olunmuş gəlir" göstəricisi formalaşdırılarkən ümumi gəlirin həcmi mal və xidmətlərin satışından əldə edilən vəsaitin müəssisələrin (idarənin, təşkilatın və s.) hesablaşma hesabına daxil olmasından asılı olmayaraq, onun yaranması anındakı vəziyyətinə uyğun müəyyən edilir. Yəni, bu göstərici hesablanarkən əldə olunan faktiki gəlirin məbləği deyil, hesabat dövründə göstərilən xidmətlərə görə hesablanmış məbləğ əsas götürülür.

Şəhərlərarası telefon danışıqlarının sayı. Onların sayına abonentlərin əl ilə, yarımavtomat, pulu ödənilən və ödənilmə (xidməti) şərti ilə birləşdirilməsi nəticəsində faktiki baş tutmuş şəhərlərarası (daxili və beynəlxalq) telefon danışıqlarının hamısı daxil edilir. Şəhərlərarası avtomat

telefon danışqlarının sayı sayğacların göstəricilərinə əsasən, sayğac olmadıqda isə əldə edilmiş pul gəlirlərini orta tarif dərəcəsinə bölməklə müəyyən edilir.

TRANSPORT AND COMMUNICATION

Freight transportation by the transport sector is the volume of loads conveyed for commercial purposes by enterprises regardless of their type of ownership and organization-legal form, having transport as their main kind of activity, and by physical persons active in motor transport.

Freight transportation by the non-transport sector is the volume of loads conveyed for their own needs by enterprises not having transport as their main type of activity. However, transports by the agricultural sector are not included. Over the next years, estimates of transports by the agricultural sector will be made, including estimates for previous years.

Freight turnover is calculated on the basis of ton-kilometers, as the sum of the result of multiplications of load quantity (ton) and freight distance (km) by trip.

Passenger transportation by the transport sector consists of the number of passengers transported on a commercial basis by all types of domestic and international means of transportation: railway carriages, ships, buses, taxis, airplanes and helicopters, metrotrains and trolleybuses.

All passengers (including those who have a license for free transportation) transported by inland and international means are included in the volume of passenger transportation regardless of the level of tariffs applied for trip payments.

Passenger turnover in the transport sector refers to the volume of passenger transportation and is measured in passenger-kilometers by multiplying the number of passengers transported with the transportation distance.

The turnover of the communications sector refers to the sum of money made by communication enterprises by selling services to the population, offices, enterprises and organizations. The number of trunk-line talks made by subscribers, or through pay-phones and free phones are included to this quantity. The number of trunk-line talks through pay-phones is defined according to their meters. In case there is no meter it is defined by dividing the obtained money by an average tariff.

XARİCİ TİCARƏT

Bölməyə Azərbaycanın MDB ölkələri və uzaq xarici dövlətlər ilə ticarət əlaqələrinə dair göstəriciləri daxil edilmişdir.

İxrac - ölkədə istehsal olunmuş və ya başqa ölkələrdən gətirilmiş malların (təkrar ixrac) ölkə sərhədlərindən kənara göndərilməsidir.

Ölkənin öz istehsalı sayılan mallara, həmçinin ölkəyə gətirilən və təkrar emal olunaraq əsas kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərini dəyişən xarici mənşəli mallar da daxil edilir.

Ixracın dəyərini qiymətləndirilməsi FOB qiymətləri və ya mal ixrac edən ölkənin franko-sərhəd qiymətləri üzrə aparılır, yəni malın qiymətinə onun dəyəri, ölkənin quru sərhədlərinə və ya göndərmə limanına çatdırılması və gəmi bortuna yüklənməsi xərcləri daxil edilir.

İdxal - ölkədə istehlak edilmək üçün, həmçinin təkrar ixrac etmək üçün ölkə sərhədlərindən, kənardan mal gətirilməsidir.

İdxalın dəyərini qiymətləndirilməsi SIF qiymətləri və ya mal idxal edən ölkənin franko-sərhəd qiymətləri üzrə aparılır, yəni malın qiymətinə onun dəyəri, ölkənin sərhədlərinə qədər daşınması və sığorta xərcləri daxil edilir.

Xarici ticarət dövriyyəsi - idxal və ixracın dəyərini cəmidir.

Xarici ticarət saldosu - ixrac ilə idxalın fərqidir. Əgər ixrac idxaldan çoxdursa müsbət saldo, idxal ixracdan çoxdursa mənfi saldo alınır.

1992-1993-cü illər üzrə göstəricilər Dövlət Statistika Komitəsinin hesabatları əsasında, 1994-2001-ci illər üzrə isə Dövlət Gömrük Komitəsinin məlumatları və "Azəriqaz" və "Azərenerji" Səhmdar Cəmiyyətlərinin statistik hesabatları əsasında hazırlanmışdır.

Humanitar yardım, əvəzsiz kömək və hədiyyələr haqqında göstəricilər 1999-cu ildən idxal və ixrac əməliyyatlarına daxil edilmişdir.

FOREIGN TRADE

Export is the outbound movement across the national boundaries of goods produced in the country or of goods imported from other countries (re-exports).

Goods considered as manufactured in the country are also goods of foreign origin which are imported and reprocessed, changing their quantity and quality indicators.

The value of export is calculated in FOB (Free On Board) prices or in franco-border prices of the country, i.e. the cost of the goods include the expenditures for dispatching the goods to the land borders or port of departure.

Import is the inbound movement across the national boundaries of goods for consumption, processing or re-export abroad.

Estimation of the volume of import is carried at CIF (Cost Insurance Freight) prices or in franco-border prices, i.e. the cost of the goods includes its value, transportation to the borders and insurance expenses.

External trade turnover is the total of the value of export and import.

External trade balance is the difference between the values of import and export. If the export is worth more than the import there is a positive balance, and if the import is worth more than the export there is a negative balance.

Indicators for 1992-1993 were prepared on the basis of estimations of the State Statistical Committee, for 1994-2001 of the basis of estimations of the State Statistical Committee and statistical reports of "Azerigaz" and "Azerenergy". An indicator regarding humanitarian aid, free assistance and presents has been included in import/export estimates since 1999.